

JAN ALBERT SICHTERMAN • 1692-1764
EEN IMPONERENDE GRONINGER LIEFHEBBER VAN KUNST

JAN ALBERT SICHTERMAN • 1692-1764
EEN IMPONERENDE GRONINGER LIEFHEBBER VAN KUNST

Christiaan J.A. Jörg - Egge Knol - Denise A. Campbell

GRONINGER MUSEUM

Groningen - 2014

CATALOGUS

Van een fraay Cabinet konstige en
Playfante

SCHILDERYEN,

van de voornaamste en beroemte Meesters.

Als van

REMBRANDT, WOUERMAN, WEENINX,
JAN STEEN, W. v. D. VELDE, BAKHUY-
SEN, STORK, HONDEKOETER,
LINGELBAGH, RUYSDAAL,
WYNANTS, DUSART,
en meer andere.

Verders een menigte fraaye Teekeningen, in Lysten
en Glazen: misgaders een kostbaare Verzame-
ling van zeer konstige Goudene, Silvere,
Ivoire, Paerlemoere, Schildpadde, en
zeer veel andere RARITEITEN.

Als meede een voortreffelyke Verzameling van Japansch
Verlakt Goed, Silverwerk, Horologien, Snuif-
Doozen, Marmere en andere Beelden, &c. &c.

Alles, met veel moeite en groote kosten, by een
verzamelt, en nagelaten:

Door Wylen den Hoog-Edele Heef

J. A. SICHTERMAN,

in Leeven Oudt Ordinaris Raad van Nederlands-Indiën,
en Directeur van Bengalen, &c. &c. &c.

Waar van de Verkoping zal geschieden, in Groningen,
ten huize van de Overleedene, op Maandag den 20
Augusty 1764, en volgende dagen. Zullende al-
les ses daagen voor de Verkoping te zien zyn.

Te GRONINGEN,

by RUDOLPH VAN GROENENBERGH, Boek-
verkoper aan de Breede Merkt. 1764.

Waar deze Catalogus is te bekomen voor 3 stuivers.

VOORWOORD

"Koning van Groningen", zo noemde een achttiende-eeuwse reiziger Jan Albert Sichterman (1692-1764). Het indrukwekkende huis aan de Ossenmarkt en de luthof in de Wildervank, met alle daarin tentoongespreide rijkdom waren inderdaad een vorst waardig. Afkomstig uit een gegoede Groninger-Drentse militaire familie en rijk geworden in Bengalen, maakte Sichterman ook na zijn dood grote indruk. Verhalen over zijn rijkdom bleven rondgaan in Groningen. De twee veilingcatalogi van zijn inboedel uit 1764, met honderden schilderijen, een eindeloze hoeveelheid porselein, vele kilo's zilver en onnoemelijke exotica, maken nieuwsgierig naar hetgeen hiervan overgebleven is.

De tentoonstelling in het Starckpaviljoen van het Groninger Museum en dit boek vormen een eerste poging de rijkdom bijeen te brengen uit bezit van musea en nakomelingen. Ze zullen beiden leiden tot nieuwe ontdekkingen. Tot het Sichtermanverhaal hoort ook het begin van de avonturen van de neushoorn Clara. Nadat Sichterman dit dier, dat toen een maand oud was, cadeau gekregen had, bleek het niet alleen veel vermaak te geven, maar ook rap te groeien. Sichterman deed het na enkele jaren over aan de Nederlandse kapitein Douwe Jans Mout van der Meer. Deze reisde bijna twintig jaar door Europa met het dier. Het was een sensatie. Geleerden en kunstenaars legden het vast op papier en op doek. Op vorstelijke hoven en op marktpleinen van bijna alle grote steden van Europa werd Clara gesignaleerd.

De belangstelling voor Sichterman is in het Groninger Museum al vroeg begonnen. Het ontving in 1899 met het legaat Mello Backer de eerste stukken Sichterman servies. De grondlegger van het Groninger Museum, Mr. J.A. Feith, schreef een in 1914 postuum verschenen biografie van de Bengaalse Sichterman. In 1934 kwam met het legaat Enschede een kolossaal kaststel naar het museum. Uitbreiding van de collectie Sichtermaniana vormden in 1960 het legaat van Mr. J.H. Bybau, in 1994 de schenking van mevrouw M.J.L.C. Crommelin-Sichterman en in 2004 het legaat Mr. E. Benthem de Grave. Naast deze welkome geschenken moest het museum ook een aantal keren diep in de buidel tasten om onder meer enkele belangrijke voorwerpen uit Schotland te bemachtigen. De jongste dochter van Sichterman was

met haar Schotse man daarheen vertrokken en had het nodige meegekregen van thuis. Deze aankopen waren niet mogelijk geweest zonder de financiële steun van Stichting J.B. Scholtenfonds, Commissie van Spijsuitdeling, Vereniging Rembrandt, daartoe mede in staat gesteld door het Prins Bernhard Fonds, Vereniging van Vrienden van het Groninger Museum, BankGiro Loterij en het Porseleinfonds M.A. de Visser.

Dankzij de ruimhartige medewerking van talloze nakomelingen van Jan Albert Sichterman en de medewerking van collega-musea is nu de tentoonstelling gerealiseerd. Het Staatliches Museum Schwerin, de Nederlandse Ambassade in New Delhi, het Rijksmuseum Amsterdam, de Bijzondere Collecties van de Universiteit van Amsterdam (Bruikleen Koninklijke Maatschappij ter Bevordering van de Geneeskunst), de Nationale Numismatische Collectie De Nederlandsche Bank te Amsterdam, het Naturalis Biodiversity Center in Leiden, de Universiteitsbibliotheek Groningen en de Groninger Archieven stelden bruiklenen beschikbaar.

De tentoonstelling was niet mogelijk geweest zonder het werk van mevrouw Wiet Kühne-van Diggelen (†). Zij heeft het familiearchief ontsloten en schreef een boeiend boek over haar beroemde voorvader. Porseleinkundige en oud-conservator Groninger Museum prof.dr. Christiaan Jörg heeft uiteraard altijd belangstelling voor Sichterman gehad. Bij de voorbereiding van de tentoonstelling was hij een grote steun en schreef twee bijdragen voor de catalogus. Het porselein werd onder zijn leiding beschreven door de tentoonstellingsassistente Denise Campbell MA. Het project behelst een belangrijk hoofdstuk uit de Groninger cultuurgeschiedenis en stond wederom onder de bevlogen leiding van dr Egge Knol, conservator archeologie, geschiedenis en oude kunst-(nijverheid). Dank aan hen, aan de medewerkers van het Groninger Museum en aan alle anderen die bij de expositie betrokken zijn geweest.

De tentoonstelling werd mogelijk gemaakt door de financiële steun van *Stichting Woudsend Anno 1816*.

Andreas Blühm
Algemeen directeur
Groninger Museum

CATALOGUS
VAN EEN CONSIDERABELE
PARTY,
Zoo Saxifch, Japanfch, als ander
FYN OOSTINDISCH
PORCELEIN,

Waar onder Voortreffelyke STELZELS,
Fraaye Serviefen, en Zeldzame
Stukken gevonden worden.

Meede een fchoone party Crifalline en
andere Fyne Gefleepene en Gefnec-
dene Glaafen, en verfcheidene
andere Meubilen meer.

Nagelaaten door wylen den
HOOGEDLEN HEER

J. H. SICTERMAN,

IN LEEVEN OUD DIRECTEUR VAN BENGALEN, EN
ORDINARIS RAAD VAN NEERLANDS INDIEN.

Welke Goederen Verkogt zullen worden, ten
Sertf-Huife van Opgemelde HEER in GRO-
NINGEN *Immediat*, naa dat de *Schilderyen*,
en Verdere *Rariteiten*, mitsgaders het meer-
gemelde in de andere CATALOGUS zal
zyn Verkogt, en waar mede men den 20. *Au-
gustus* 1764 zal beginnen en zonder *Interruptie*
Continueeren.

Te GRONINGEN,

By BENED. GREYDANUS, Drukker en Boek-
verkoper in de Oude Kyk-int't Jat-straat, 1764.

JAN ALBERT SICHTERMAN EEN GRONINGER NABOB EN KUNSTVERZAMELAAR

Christiaan J.A. Jörg

In 1773 verzocht A.F. l'Heureux, directeur van de VOC factorij in Canton, Heren XVII om met pensioen te mogen gaan en naar huis terug te keren. Hij liep toen tegen de zestig, was ziek en had heimwee. Hij schreef: 'Het is hard en ontmoedigend voor een eerlijk en getrouw dienaar om te merken dat de Goddelijke Voorzienigheid hem heeft bezocht met ziekten die in deze contreien ongeneeslijk zijn....Het is hard en ontmoedigend voor zo iemand om zijn beloning te moeten ontberen, wellicht de laatste beloning voor al zijn werken. Zijn er dan geen redenen die ons dwingen, hoe onwillend ook, om deze streken te verlaten, en de dienst aan Uwe Excellenties op te zeggen? Zijn er dan geen banden met onze gemeenschap, banden gesmeed door de natuur, of zijn wij geheel en totaal gebonden aan de Compagnie?'¹ L'Heureux verwoordde waarschijnlijk de gevoelens van veel andere dienaren van de Compagnie. Hun hoogste ideaal was om naar Nederland terug te keren en daar een rustig en luxe leven te leiden na de hectische en ongezonde jaren in de Oost.² Velen bereikten nimmer dit doel - L'Heureux stierf in Canton in 1775 - maar er waren er ook die hun carrière inderdaad afsloten, terug gingen en thuis in Nederland een nieuw leven opbouwden. Of hun dagelijks leven vervolgens ook aan hun hoop en verwachting voldeed is een open vraag. Het zou interessant zijn om meer te weten over hun nieuwe sociale status, of ze nog contacten onderhielden met hun Aziatische netwerken en of ze exotische gewoonten of voorwerpen introduceerden. Over dergelijke aspecten is nog maar weinig bekend en er zou met vrucht nader onderzoek naar gedaan kunnen worden.³

Sichterman, de VOC en Bengalen

Een figuur die in zo'n studie ongetwijfeld prominent naar voren zou kunnen komen is Jan Albert Sichterman (1692-1764), een hoog geplaatste VOC beambte die na een zeer succesvolle loopbaan in Bengalen (N.O. India) terugkeerde naar zijn geboortestad Groningen en daar het leven van een *grand seigneur* leidde.

Deze 'Bengaalse Sichterman' vormde het onderwerp van een artikel door J.A. Feith, waarin vooral Sichterman's Groningse jaren aan de orde kwamen.⁴ Zijn carrière bij de VOC werd duidelijker door de publicatie van Frank Lequin over het Compagnie's personeel in Bengalen⁵ en in 1995 deed Wiet Kühne haar onvolprezen biografie over Sichterman, 'de koning' van Groningen, het licht zien.⁶ De vele nieuwe gegevens daarin zijn grotendeels ontleend aan documenten die nog bij de familie berustten. Deze bijdrage over Sichterman is een bewerking van mijn Engelse artikel over hem uit 1986⁷, gebaseerd op de twee eerst genoemde publicaties, met daarnaast diverse aanvullingen uit Kühne's boek en enkele nieuwe archiefgegevens.

Jan Albert Sichterman werd geboren op 19 september 1692 in de stad Groningen als zoon van de infanterie-majoor Galenus Sichterman en Margaretha Celosse. De jonge Sichterman startte eveneens een militaire loopbaan, maar daar kwam abrupt een einde aan toen hij in 1716, op 23-jarige leeftijd, ruzie kreeg om een vrouw, het "Camper Lief" uit een van zijn brieven.⁸ Hij daagde zijn opponent tot een duel uit maar in plaats van hem te verwonden, zoals gebruikelijk was, doorstak hij hem. Dit was niet alleen een

schande, maar ook een halszaak en Sichterman ontvluchtte de Republiek zo snel hij kon. Hij nam, via connecties, dienst als onderkoopman bij de VOC voor de Kamer Amsterdam en vertrok al in April naar de Oost op het schip de *Generale Vrede*. Op 30 oktober 1716 arriveerde hij in Batavia, het hoofdkwartier van de Compagnie in Azië, het huidige Jakarta.⁹ Sichterman woonde hier ongeveer een jaar voordat hij als onderkoopman naar de VOC factorij Hougly/Chinsura nabij Calcutta in Bengalen werd uitgezonden¹⁰. Van 1719 tot 1721 was Jan Albert kassier in Cassimbazar (ook in Bengalen), het centrum van de Indiase zijde-industrie. Daar leerde hij Sibilla Volckera Sadelijn kennen, de dochter van Jacob Sadelijn, de onderdirecteur van Bengalen, en Anna Françoise Pelgrom, met wie hij op 20 maart 1721 in Hougly trouwde. Dit huwelijk, waaruit acht kinderen werden geboren, was in hoge mate bepalend voor Sichterman's verdere leven en loopbaan. Zowel de Sadelijns als de Pelgroms waren invloedrijke families en via zijn vrouw maakte ook Sichterman nu deel uit van deze Bengaalse oligarchie, die door Lequin de 'vijf direktoren-families' wordt genoemd.¹¹ In 1723 ontstond er een conflict tussen Jan Albert en Pieter Vuyst, de toenmalige directeur van Bengalen, en aan het eind van dat jaar werd Sichterman gedwongen naar Batavia terug te keren. In 1724 viel Vuyst echter uit de gratie bij zijn meerderen, Abraham Patras volgde hem op en werd op zijn beurt in 1726 als directeur van Bengalen opgevolgd door Jacob Sadelijn, Sichterman's schoonvader. Gezien alle connecties is het niet verwonderlijk dat Jan Albert in 1725 promoveerde tot fiscaal (openbare aanklager) en koopman in Hougly. Daarna rees zijn ster snel: in 1731 werd hij benoemd tot *Opperhoofd* in Cassimbazar en in 1734 volgde zijn aanstelling als directeur van Bengalen in Hougly. Een vermakelijke gebeurtenis tijdens zijn directeurschap had meer impact dan Sichterman ooit kon vermoeden. Van de Nawab, de Indiase gouverneur in Bengalen namens de Groot-Mogul in Delhi, kreeg hij in 1738 als relatiegeschenk een vrouwelijke baby-neushoorn cadeau. Zoals Kühne schrijft: 'Het dier was zo aanvallig en zo tam dat het tot grote hilariteit van de gasten tijdens het diner om de tafel mocht lopen. Maar na twee jaar werd de neushoorn te groot en om verdere schade aan zijn huis te voorkomen schonk Sichterman haar aan Douwe Mout van der Meer, kapitein van het VOC-schip *Knappenhof*. Deze vervoerde haar, waarschijnlijk illegaal, naar Nederland waar zij eerst in Leiden en Amsterdam door Van der Meer aan het publiek werd getoond. Later reisde hij met het dier naar vele grote steden in Europa, waar zelfs gekroonde hoofden het kwamen bezichtigen. In Würzburg kreeg zij in 1748 haar naam: *Jungfer Clara*. Vele tekeningen en gravures, zelfs penningen met haar afbeelding, zijn bewaard gebleven: zo'n dier had men in Europa nog nooit gezien. Op 20-jarige leeftijd heeft Clara in London helaas de geest gegeven'¹² (zie cat. nrs. 36-45).

Jan Albert vervulde zijn positie als directeur tot begin 1744, toen hij op zijn verzoek eervol werd ontslagen. In Batavia aangekomen werd hij op 30 juni tot Raad van Indië benoemd, maar lang heeft hij die functie niet vervuld. Sichterman en zijn vrouw hadden al besloten om naar Nederland terug te keren en in 1745 repatrieerde hij in de uiterst eervolle positie als admiraal van de retourvloot.

Sichterman was tegen die tijd een zeer vermogend man geworden. De mondelinge overlevering wil dat twee of zelfs drie schepen van de vloot geheel gevuld waren met zijn persoonlijke bezittingen en Oosterse kunstvoorwerpen, maar dit is uiterst onwaarschijnlijk gezien de controle op de ladingen. Hoe hij zijn rijkdom had verworven kan niet meer worden nagegaan, maar het feit dat Bengalen indertijd in de Oost 'de vette weide' werd genoemd, spreekt boekdelen. Feith citeert uit een verslag van 1762 door de Duitse reiziger Johann Beckmann, die vermeldt dat Sichterman zelfs na zijn terugkeer forse inkomsten genoot uit zijn 'factorijen' in Bengalen, waarbij waarschijnlijk zijn privé textielwerkplaatsen zijn bedoeld.¹³ Furber vermeldt Sichterman's contacten met J.F. Dupleix, de Franse directeur in Chandernagore en hun gezamenlijke ondernemingen in de Aziatische kustvaart¹⁴; Kühne schrijft over zijn profijtelijke contacten met François de Schonamille van de Oostendse Compagnie.¹⁵ Lequin noemt een gebied in Chinsura of Bernagore dat de 'Sichtermanswijk' werd genoemd en waarschijnlijk was Jan Albert de eigenaar die daar opstellen verpachtte of verhuurde.¹⁶ Ook is bekend dat hij na zijn terugkeer in Groningen een tegoed van 1.100 pond bij de Bank of England had staan.¹⁷ Het is duidelijk dat Sichterman een groot genoeg schepte in de status die geld hem kon verschaffen. In 1742 had hij op eigen kosten een kerktoeren van 20 meter hoog laten oprichten aan de oever van de rivier in Chinsura, die moest dienen als de aanzet voor de bouw van een Nederlandse Gereformeerde kerk.¹⁸

Het Huis aan de Ossenmarkt

Het huis dat Jan Albert al voor zijn repatriëring aan de Ossenmarkt in Groningen had laten bouwen was al even extravagant. Hij had de bouw daarvan reeds in 1743 aanbesteed via zijn vriend en toekomstige buurman, A.J. Trip. Als architect was Theodorus van der Haven uit Groningen aangesteld.¹⁹ Er waren kennelijk wat problemen met het Groningse gilde van metselaars en timmerlieden²⁰, maar desondanks vlotte het werk zo goed dat het huis nagenoeg voltooid was toen Sichterman en zijn familie het in 1745 betrokken. Voor Nederland was het ongewoon groot en rijk: zelfs zonder het koetshuis (opgeleverd in 1750) was het 21,5 meter breed, 14 meter hoog en 15 meter diep zodat het beschouwd kan worden als een van de grootste huizen in een gevelrij in Nederland, groter dus dan bijna alle Amsterdamse grachtenpanden. Het is gelukkig tot op heden in een redelijke conditie bewaard gebleven en ondanks de veranderingen en verbouwingen is de originele grandeur nog herkenbaar, zelfs zonder de vroeger zo indrukwekkende ingangspartij. Deze bestond uit een dubbele trapopgang met gesmeed-ijzeren leuningen die uitkwam op een bordes met een dubbele deur, gebeeldhouwd in rococo-stijl, met daarboven een groot bovenlicht. Hier weer boven was een rijk geornamenteerde raampartij met een balkon dat aan weerszijden gesteund werd door een herme in de vorm van een naar opzij kijkende Moorse vrouw en een Moorse man, mogelijk gebeeldhouwd door Gerbrand van der Haven uit Leeuwarden, een broer van de architect. Het gesmeede balkonhek toonde groot en prominent de initialen JAS.

De woning zelf - meer een stadspaleis - volgde de gebruikelijke indeling van souterrain, begane grond, een eerste verdieping met woonkamers, slaap- en gastenkamers en een bovenverdieping. Uitzonderlijk was wel het feit dat alle vijf kamers op de begane grond met elkaar in verbinding stonden door hoge dubbele deuren, hetgeen deze ruimten bijzonder geschikt maakte om bezoekers te ontvangen en Sichterman's rijke en omvangrijke kunst- en curiosa verzamelingen te tonen.

De veilingen

Sichterman overleed op 15 januari 1765. Zijn weduwe verkocht het huis in 1770 en het werd toen in tweeën gedeeld in een linker en een rechter helft. De ingangspartij werd verwijderd en overgebracht naar het door Berend van Iddekinge, Sichterman's schoonzoon, nieuw-gebouwde Hof van Iddekingen aan de Turfsingel in de stad. Toen dit huis in 1913 gesloopt werd kwam de ingangspartij naar het Groninger Museum, waar nu nog de 'Moren', het balkonhek en beide voordeuren bewaard worden (cat. nr. 48). Naast zijn stadshuis bezat Sichterman ook nog een buitenplaats: Woellust in Wildervank dat hij in de jaren 1745/46 liet bouwen als zomerverblijf (cat. nrs. 53-55). Ook dit huis was royaal ontworpen, met een centraal gedeelte van een verdieping hoog en twee zijvleugels. Het werd omgeven door tuinen met allerlei heesters en bomen, een fazanterie, een hertenpark, lanen met geschoren heggen en zelfs een kunstig tuinhuis in Japanse stijl. Daarnaast bezat hij volgens de boedelinventaris, na zijn overlijden opgemaakt²¹, meerdere huizen en kamers in de Veenkolonieën die hij verhuurde.

In dit alles was Sichterman duidelijk een kind van zijn tijd. Rijke kooplieden en regenten voelden zich gewoonlijk verplicht om hun welvaart te tonen door middel van fraaie huizen en buitenplaatsen, maar het is interessant dat Sichterman zich niet vestigde in een van de grote steden in Holland of aan de Vecht, maar in Groningen, waar zulke pracht en praal niet gebruikelijk was en dus des te meer opviel. Was dit wellicht een zoete wraak voor het feit dat hij in zijn jeugd de stad had moeten ontvluchten? Of was het gewoon een slimme poging om bij gebrek aan concurrenten de aandacht op zich te vestigen?²²

Er was nog een andere manier waarop Sichterman zijn status extra benadrukte, namelijk door de omvangrijke kunstcollectie die hij bijeen bracht. Onze informatie hierover berust grotendeels op de bovengenoemde inventaris die na zijn dood in 1764 van de boedel werd opgemaakt en op de twee catalogi van de veilingen waarin het grootste deel van die boedel in Groningen werd verkocht.

De boedelinventaris, gedateerd 3 februari (zie noot 21), somt per vertrek de goederen op die zich daarin bevonden. Het is de enige contemporaine bron waarin specifiek het porselein en andere voorwerpen worden genoemd die met Sichterman's wapen zijn versierd (zie hierna). Daarnaast is deze inventaris een bron van verwondering. Wat zouden we graag willen weten hoe de 'amber pottenbakkerswinkel' in de 'agtkante kamer' er uitzag, of met welke motieven de '80 koppen en schoteltjes porselein, sijnde monsters van diverse soorten' in de 'agtkantige bovenkamer' waren beschilderd! Verbazend zijn ook de 1330 servetten, een [Japans] 'kruisje fix' in de 'agtkantige bovenkamer' en het 'papier gesneeden Schilderje met het wapen en gouden lijst' dat 'Op de galderije' hing en vergeleken kan worden met het papieren kunstknipsel in de tentoonstelling (cat. nr. 12), als het al niet hetzelfde object is!

De echtgenote en de kinderen hadden meteen na het overlijden bij Burgemeesters en Raden van de stad het *beneficium inventarii* aangevraagd en verkregen, zodat zij over de erfenis konden beschikken.²³ Maar al snel daarna verschijnen er mededelingen van de stadsregering waarin crediteuren van Sichterman verzocht werden hun claims kenbaar te maken.²⁴ Deze voor Groningen ongebruikelijke procedure weerspiegelt waarschijnlijk de omvang van het kapitaal dat met de erfenis gemoed was en de hoogte

van de schulden. Hoe omvangrijk die precies waren is niet bekend, maar ze moeten aanzienlijk geweest zijn gezien de snelle liquidatie van de roerende en onroerende zaken. Om te beginnen werd Woellust met de gehele inboedel en alle landerijen op 12 april geveild. De annonce in De Opregte Groninger Courant vermeldt 'kostelyk porcelein, Schilderyen, Spiegels, Kabinetten, Stoelen, Tafels, Tin, Koper, Bedden en verders wat tot een precieuse Inboedel hoort'²⁵

Bij de koop inbegrepen was de levende have zoals de 'Harten, Westindische Verkens, Wind en Leegerhonden' evenals de rijtuigen, de wagens en een 'Verdekt jagt met twee Kamers daar in'. Kennelijk bleef een gedeelte toch onverkocht, want meteen na deze eerste veiling werd een tweede aangekondigd, waarin een 'zeer fraay spelend en repeteerend Tafel Horologie' aan bod zou komen, evenals 'Glaaze en Vergulde Kroonen', een biljart, een 'grootte quantiteit precieuse Schilderyen', 'enkele voitures' en, opnieuw, het plezierjacht.²⁶ We weten dat Woellust werd gekocht door de Groningse jurist Nicolaas Emmen voor 14.808 gulden, en om het te kunnen bekostigen verkocht hij zelf zijn buiten Vredenburg bij Veendam.²⁷

Na Woellust volgde het overige onroerende goed, met name van het grote huis aan de Ossenmarkt in Groningen en de inboedel die daarin aanwezig was. Volgens Feith was ook deze verkoop noodzakelijk gezien de schulden die Jan Albert in zijn laatste jaren had gemaakt²⁸. Al op 13 juli wordt voor 20 augustus de veiling geannonceerd van 'Een Huys aan de Ossemarkt zoo door Mevrouw zelfs dus verre bewoond, voorzien met verscheiden Schoone en rojale boven en beneden vertrekken, meest alle behangen, ruime en spaciouse Woon, Kook en andere Kelders, alles zeer modern, en voor korte Jaaren nieuws getimmerd, waar agter een groote Tuin, met zyn Fonteynen, Coupel, Volieren, Stallinge voor zes Paarden, Knechten Kamers, Koetshuis, enz.'²⁹ Ook een ander huis in de stad en twee woningen in Appingedam werden ter veiling aangeboden, alledrie verhuurd. Na de veiling op 20 augustus volgde op 13 september opnieuw een veiling van onverkochte zaken zoals kronen, meubelen en allerlei andere huysraad.³⁰ Het huis aan de Ossenmarkt bleek moeilijk te verkopen en vond pas in 1770 een nieuwe eigenaar.³¹ Een andere veiling is indirect gerelateerd aan de hierboven genoemde twee veilingen. Olderman H.F. Sichterman en zijn zuster, een broer en de enige zus van Jan Albert, boden in de Opregte Groninger Courant van 31 juli 1764 'allerhande Inboel als Porcelain, Yzer, Koper, Tin en verdere Huysraden' ter veiling aan. Deze familieleden waren waarschijnlijk crediteuren die een deel van de inboedel van Sichterman hadden ontvangen ter delging van schulden en ze hadden nu haast om deze zaken te gelde te maken, voordat hun schoonzus de inhoud van het huis aan de Ossenmarkt zou gaan veilen.

De twee veilingcatalogi

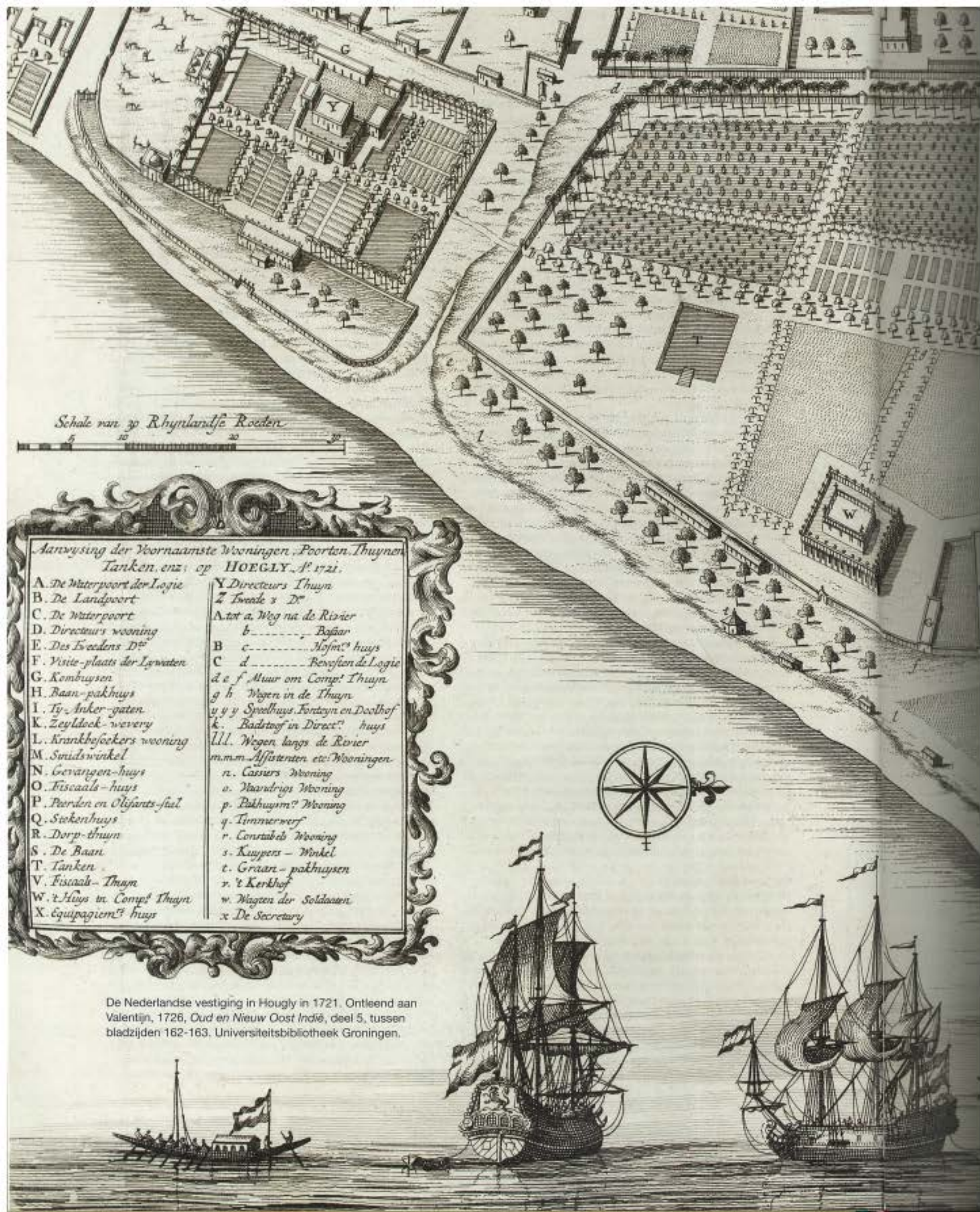
Deze veiling - die van 20 augustus dus - moet het gesprek van de dag zijn geweest in de stad. De Groninger Courant, maar ook kranten elders, bevatten geen uitgebreide advertenties, maar kondigden slechts kort de veiling en de verkoop van de catalogi aan - kennelijk was er geen noodzaak voor verdere details.³² Er werden twee aparte veilingcatalogi gedrukt. De ene, met 42 pagina's, werd uitgegeven door boekverkoper Rudolph van Groenenbergh aan de Breede Markt, waarin de schilderijen, de tekeningen, het goud en zilver, Japans en Europees lakwerk, sculpturen en de Oosterse en andere curiosa werden opgesomd. De tweede catalogus, met 34 pagina's, behandelde het Saksische porselein, de uitgebreide collectie Aziatisch porselein,

het glaswerk en wat meubilair. Deze catalogus was uitgegeven door Benedictus Greidanus, drukker en boekverkoper in de Oude Kijk in 't Jatstraat. Beide catalogi kostten drie stuivers elk; we weten niet in welke oplage ze gedrukt zijn maar exemplaren zijn nu uiterst zeldzaam geworden.³³ Ze bieden een uitstekend inzicht in de aard en de omvang van Sichterman's inboedel en in zijn kunst- en curiosacollecties.

Schilderijen, curiosa en lakwerk

In de eerste catalogus wordt een enorme hoeveelheid van niet minder dan 481 schilderijen opgesomd, verdeeld over 404 lots (pp. 1-16). Het zijn voornamelijk de traditionele onderwerpen van de Nederlandse schilderkunst zoals landschappen, zeegezichten, stilleven, interieur-scenes, religieuze, historische en militaire onderwerpen, winterlandschappen, markten, herbergen, zinnebeelden etc. De meerderheid is toegeschreven aan Hollandse en Vlaamse meesters, zelden aan Italiaanse of Franse kunstenaars. Er zijn ook maar weinig achttiende-eeuwse schilders vertegenwoordigd, behalve de toen bekende Jan van Huysum en H. Carree de Jonge - de andere namen dateren uit de zeventiende eeuw. Daaronder figureren veel beroemdheden zoals Van Goyen, Ruisdael, Jan Steen, Bakhuysen, Hondecoeter, Weenix, Rubens, Cornelis van Everdingen, Adriaen van Ostade, Philips Wouwerman etc. Zelfs Rembrandt was vertegenwoordigd met maar liefst vijf doeken. In totaal worden 130 verschillende Nederlandse en Vlaamse kunstenaars vermeld - een fascinerende lijst, maar het valt buiten de aard van dit artikel om een meer gedetailleerde analyse van de schilderijencollectie te geven of te proberen bepaalde werken te identificeren. Het is niet helemaal duidelijk of Sichterman weloverwogen een collectie opbouwde, of gewoon maar schilderkunst kocht om zijn huis aan te kleden. De boedelinventaris geeft hierover helaas geen uitsluitsel, omdat daarin alleen het aantal schilderijen per vertrek wordt genoemd, niet de onderwerpen of de schilders. De schilderijen waren verspreid over het hele huis, al dan niet ingelijst, met concentraties van 29 schilderijen in 'de kleinste voorkamer', 61 werken 'in de marmer Spreekkamer' en slechts 14 schilderijen zonder lijsten in de prestigieuze 'Grote Saal behangen met rood fluweel'. Anderzijds sloot Sichterman wel weer aan op de heersende mode door zich vooral op de zeventiende-eeuwse meesters te concentreren, net als de meeste andere grote verzamelaars in Nederland toentertijd. Binnen de grenzen van zijn mogelijkheden probeerde hij kennelijk ook een verscheidenheid in thema's en genres aan te brengen, en bovendien wilde hij zoveel mogelijk schilders representeren. Het is helaas niet duidelijk waar en wanneer Sichterman zijn schilderijen kocht, maar wellicht verkreeg hij ze voor een deel van of via Philip van Dijk (1683-1753), een kunstenaar die de gehele familie Sichterman portretteerde maar ook een bekende kunsthandelaar was met connecties tot in de hoogste Haagse kringen.³⁴ Of de kwaliteit van de verzameling evenredig was aan de quantiteit is de vraag. Nogal wat doeken worden omschreven als 'in de manier van' een bepaalde schilder en in een aantal gevallen wordt zelfs geen poging tot identificatie gedaan. De prijzen die deze kunstwerken opbrachten waren laag, zelfs voor die tijd, en waarschijnlijk weerspiegelden ze niet of nauwelijks de bedragen die er indertijd door Sichterman voor betaald waren. Veel lotnummers kwamen niet boven de 20 gulden uit, sommige deden zelfs niet meer dan 10 gulden. Mogelijk was de veiling toch onvoldoende doorgedrongen in Holland, of was er twijfel aan de echtheid en kwaliteit van de werken? Voor ons lijkt het vreemd dat lot nummer 249, omschreven als 'twee zeer fraaye koppen, een door

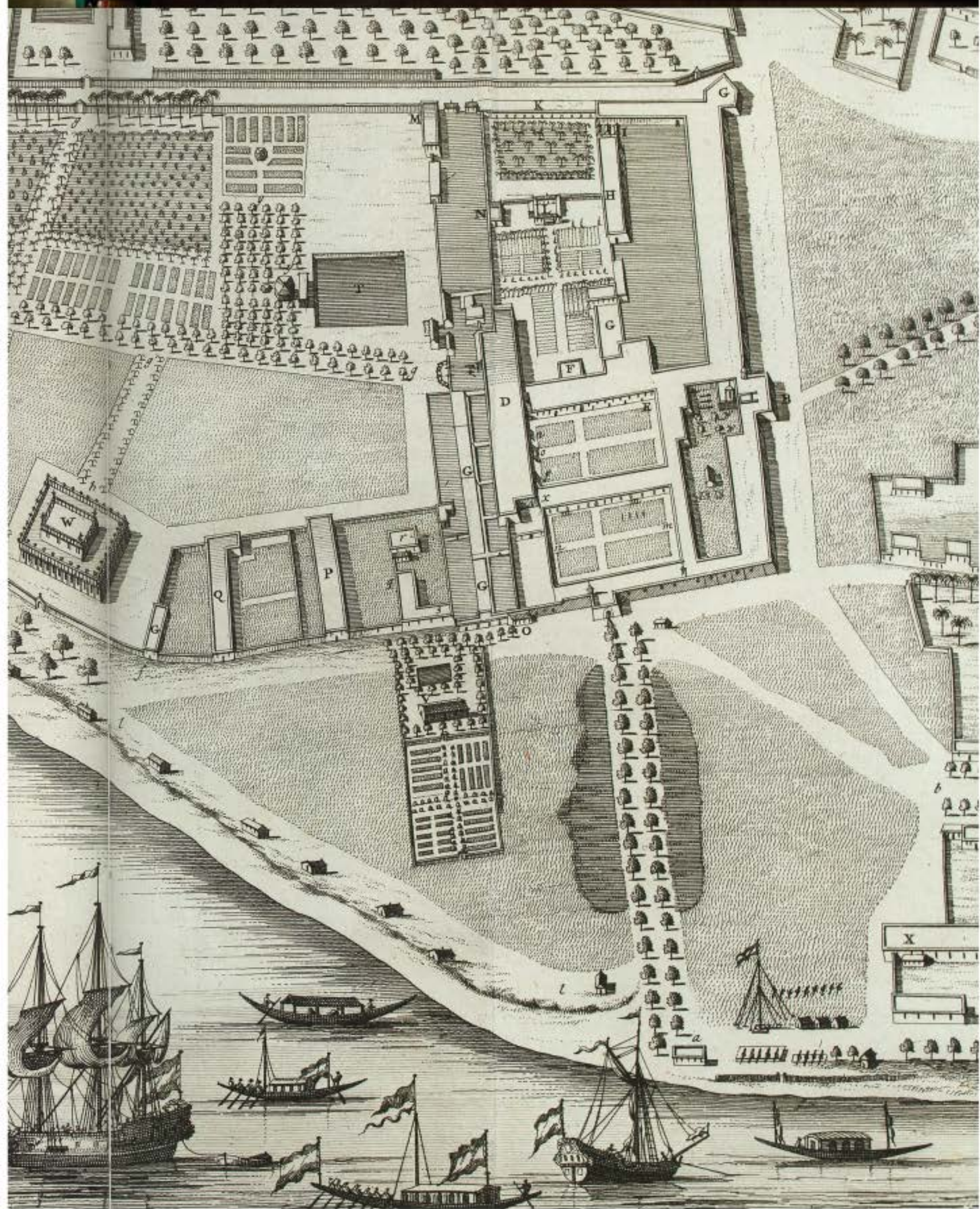
Schale van 30 Rhylandse Roeden

Aanwysing der Voornaamste Woningen, Poorten, Thuynen, Tanken, enz. op HOEGLY, N° 1721.

A. De Waterpoort der Logie	Y. Directeurs Thuyn
B. De Landpoort	Z. Inwale 3 D ^o
C. De Waterpoort	A. tot a. Weg na de Rivier
D. Directeurs woning	b. ----- Bastia
E. Des Inwale's D ^o	B c. ----- Hofm ^o huys
F. Visite-plaats der Lynwater	C d. ----- Boven de Logie
G. Kombuysen	d e f. Muur om Comp ^o Thuyn
H. Baan-pakhuis	g h. Wegen in de Thuyn
I. Ty-Anker-gaten	y y y. Speelhuis, Fonteyn en Doelhof
K. Zeyldock-wewery	k. Badstoof in Direct ^o huys
L. Krankbesoekers woning	lll. Wegen langs de Rivier
M. Smidswinkel	m. m. m. Assistenten etc. Woningen
N. Gevangen-huys	n. Cassiers Woning
O. Fiscaals-huys	o. Waardtrigs Woning
P. Perden en Olijants-saal	p. Pakhuysm ^o Woning
Q. Stokenhuys	q. Timmerwerf
R. Dorp-thuyn	r. Constabels Woning
S. De Baan	s. Kuypers - Winkel
T. Tanken	t. Graan-pakhuisen
V. Fiscaals-Thuyn	v. 't Kerkhof
W. 't Huys in Comp ^o Thuyn	w. Wagten der Soldaaten
X. Equipagiem ^o huys	x. De Secretary

De Nederlandse vestiging in Hougly in 1721. Ontleend aan Valentijn, 1726, *Oud en Nieuw Oost Indië*, deel 5, tussen bladzijden 162-163. Universiteitsbibliotheek Groningen.

Rembrandt van Rijn, en een door P.P. Rubbens' niet meer dan 18 gulden en 5 stuivers opbracht (afgekort fl. 18.5). Slechts vijf nummers verkochten voor 100 gulden of meer, allen voorin de veiling, namelijk een Rembrandt (lot 1, 'Een levensgroot Oudt man die voor een venster zit te schrijven', fl. 102); een Weenix (lot 2, een jachtbuit, gedateerd 1708, fl. 450); een Bakhuysen (lot 8, 'Een woedende Zee met Scheepen', fl. 161); een Jan van der Lis (lot 9, 'Badt van Diana met haare Nimphen, fl. 200); en een A. Sturck (lot 10, 'Een Zeehaven', fl. 100). De gehele collectie schilderijen bracht 7.506 gulden op, bepaald weinig voor een grote verzameling die tot dusver ten onrechte veronachtzaamd is in de studies van moderne kunsthistorici.

Minder omvangrijk dan de groep met schilderijen waren de 113 lotnummers met tekeningen, voornamelijk studies van bloemen en vogels, een toen zeer gewaardeerd genre (pp. 16-19). Voor ons extra interessant zijn de twee landschapjes in Oost-Indische inkt van de Groningse kunstenaar Beckeringh, waarschijnlijk Theodorus, bekend van de Beckering-kaart (lot 95, fl. 8.5).

Vervolgens kwamen de curiositeiten aan bod, een grote en gevarieerde collectie Europese en Aziatische objecten van ivoor, paarlamoer, speksteen, marmer en allerlei andere materialen. Een aparte categorie (met 101 nummers - zie hierna) werd gevormd door het Japans lakwerk, voorwerpen van goud en zilver, 'Japansche Compositie' (suassa) en allerlei sculpturen. Alleen al de kwantiteit moet een grote indruk gemaakt hebben, want iets dergelijks bestond verder niet in Groningen of Friesland. Merkwaardigerwijs waren de meeste asiatica afkomstig uit China, niet uit Bengalen, en waarschijnlijk heeft Sichterman ze in Batavia gekocht, of van kennissen verworven die in Canton waren geweest. Interessant zijn de dertien Chinese op glas geschilderde spiegels (p. 19), waarvan zeven met duidelijk Westerse voorstellingen zoals een 'Herderinne met Schaapen' (fl. 31), een 'Vrouw die haar kindt onderwyst' en een 'Moeder die haar kindt de Borst geeft' (samen fl. 100). Deze zullen voor 1745 gekocht zijn en vormen zo een vroege documentatie van dit specifieke genre Chinese exportkunst.³⁶ Ze brachten relatief veel geld op, in totaal 388 gulden.

Het ivoor en het paarlamoer omvat een aantal Europese beeldjes, plaquettes en ornamenten (pp. 20-26). Uit Azië kwamen allerlei dozen, bekertjes, kleine kistjes, beelden-groepen etc. Zoals gebruikelijk treffen we ivooren olifantjes en Chinese opengewerkte ballen aan. Meer bijzonder is een ivooren theeservies (lot 7, fl. 35.5) en een 'Chineesch Jagt, met alles wat daar op en toebehoort, van onderen met Radewerk voorzien waar door het kan voortgedreven worden...' (lot 45, fl. 25.5), een vroege vermelding van de later zo populaire bootjes op wielen met een opwind-mechaniek³⁷. Tot de onuitroeibare folklore behoorde de opmerking bij een van de zeven 'Kelken' (in lot 52 'Bouillonkommen' genoemd) van rhinoceroshoorn op voet (lots 46-50, tussen de 1 en 6 gulden) 'datze, op het indoen van het minste vergift, momentelyk bersten moet'. Curieus was zeker lot 59, 'Een Ivoire Vaandel, zynde een Machine, om tegen de Vliegen te gebruiken' (lot 59, fl. 4.5). De verleiding om uitgebreid te citeren is groot, zeker gezien de documentaire waarde van deze vermeldingen, maar laat ik deze sectie besluiten met 'Twee Capitaale Chineesche Toorens, geheel van Paarlamoer' (lot 66, fl. 164) en lot 77, 'Een konstig met Paarlamoer ingelegt Schilderietje, bestaande

uit een Festoen met Bloemen: en op de Tafel verscheidene Vrugten, Vogels en Insecten: een Aap aan een Ketting, enz., door Derck van Ryswyk, 1626' (fl. 8.5).

De volgende categorie, de 'Marmere, Speksteene, Oost-Indisch-Houte, en andere beelden, Bloemen &c.' omvatten voornamelijk Europese en Aziatische sculptuur (pp. 26-28). Opmerkelijk is lot 38 'Twee Chineesche Beelden, de ene op een Ezel, en de andere op een Hart; dewelke beide gaan door een Uurwerk, met zyn Sleutel' (fl. 38), kennelijk Chinese automaten (of Westerse chinolieren?).

Het daarop volgende 'Verlakt Japansch Goed' telt 101 lotnummers en bracht relatief hoge prijzen op (pp. 28-32). Het duurste was lot 10, 'Een Japansch op Goudt gebronzd Toilet' met diverse bakjes, doosjes, tafeltjes en blaadjes, dat 1.505 gulden opbracht, een enorm bedrag in die tijd. Er was ook een 'Capitaal Verlakt Schut, met agt Deuren, zynde Zwart, met Goude Landtschappen, Beelden en Beestjes....' van 7 voet hoog, dat fl. 208 opbracht (lot 1). Waarschijnlijk was dit Chinees, geen Japans lakwerk, aangezien Japanse lakschermen ook toen al zeer zeldzaam waren³⁷. Verder werden aangeboden een toilettafel met toebehoren (lot 4, fl. 300); een fraai verlakte kist (lot 2, fl. 312); vier kabinetten 'Swart met Goudt, de Randen met Goudt Strooisel, rykelyk beslagen met Chineesch (sic!) zwaar verguldt koper, staande op een fraaye Amboins-houte voet' (lots 6-9, resp. fl. 250, fl. 226, fl. 200 en fl. 107). Het is duidelijk dat het hier om midden- tot laat zeventiende-eeuwse lakkabinetten gaat, die overigens wel degelijk van Japans beslag voorzien waren. Kleinere kabinetten deden tussen de 105 en 20 gulden (lot nrs. 11-23). Er was verlakt thee-, koffie- en chocoladegoed met bijbehorende theebusjes etc., en zelfs een verlakte theepot (lot 73, fl. 3.5). Exotisch waren de 'Twee Japansche Teekenbackjes, in de eene een vryffsteen en waterbakje, zeer raar', duidelijk Japanse suzibako's (lot 62, fl. 5.15). Lot 87, 'Een zeer raare Japansche Machine, om een Bloempot op te zetten' (lot 87, fl. 20) tart echter de verbeelding. Wellicht is een stuk Japans export lakwerk, nu in een particuliere collectie in Voorschoten, via vererving afkomstig van Sichterman, zie cat. nr. 35.³⁸

De volgende categorie, 'Spaansch verlackzel' (lot nummers 102-116) is klein maar om meerdere redenen interessant (pp. 32-33). Ten eerste is nauwelijks bekend dat er in Spanje imitatie-lakwerk is gemaakt, ten tweede worden vier nummers 'Groninger verlackzel' genoemd (lot nrs. 112-115), een eerste bewijs voor een tak van lokale kunstnijverheid waarvan men het bestaan wel vermoedde maar waarover tot dusver geen informatie bekend was. Het betreft een theekistje (fl. 10), en vijf achtkantige theebakjes versierd met landschapjes (onverkocht).

De afdeling met zilver, goud en agaat die hierop volgt (pp. 33-40) bevat een merkwaardige mengeling van Europees tafel- en siergoed, snuif- en tabaksdozen, curiositeiten van Oost-Aziatische en Chinese herkomst en een grote verscheidenheid aan objecten van agaat, amber, schildpad en half-edelsteen. Interessant is de groep van tien 'Rood-aarde' theepotten, sommige met een gouden of zilveren montuur, één met opengewerkte wand en twee zeshoekig (lotnummers 199-208). De prijzen hiervoor waren ongebruikelijk hoog, tussen de 26 en 51 gulden per theepot, een indicatie voor de populariteit van dit Chinese Yixing steengoed (zie noot 42).

Van documentair belang is de groep 'Fraay gewerkte Japansche Compositie' (pp. 40-41). Deze bestaat uit 31 lotnummers met thee- en koffiegoed, kwispedoren, tabaks- en snuifdozen en een 'Japansch Huisje, zeer raar' (lot 23, fl. 52). Er wordt van opgemerkt: 'Zynde alle deeze voornoemde stukken uitmuntend fraay en konstig gewerkt, Zwart met Goudt, en verheven gebeitelt opwerk'. Het betreft hier het zogenaamde Japanse *suassa* of *sawasa*, voorwerpen van koper met een zwarte ingebrande laklaag en met een gedetailleerde chinoiserie-achtige versiering in relief.³⁹

De catalogus eindigt met 'Marmers en andere Beelden, Groepen, Vaasen &c.' (pp. 41-42, 18 nummers), waaronder werk van Jan van Logteren (lots 5 en 10). Al deze curiosa, sculpturen, exotica, lakwerken en wat dies meer zij stonden door het hele huis verspreid, tot in de personeelsvertrekken en de gangen. Van een concentratie in een bepaald vertrek, als een weldoordacht cabinet of *curiosities*, lijkt geen sprake te zijn, zelfs niet in de 'medaille of rariteitenkamer'. Daar stond weliswaar veel schulptuur en lakwerk en, uiteraard, twee munten- en penningkabinetten (leeg, de inhoud was kennelijk verwijderd), maar de beschrijving geeft niet de indruk dat hier een verzameling was opgesteld.

Het porselein

Een belangrijk deel van Sichterman's inboedel bestond uit Oosters porselein dat in een aparte veilingcatalogus is beschreven. Daarin worden 734 lotnummers opgesomd die elk vaak uit meerdere voorwerpen bestonden. De veiling opende met veertien nummers 'Saksisch' porselein, waarmee het modieuze porselein uit het Duitse Meissen bedoeld werd (pp. 1-2). Daarna volgde het 'Geëmailleerd Koperwerk' (pp. 2-3), veertig nummers, waarschijnlijk vooral geëmailleerd Cantonnees werk, hoewel dat niet als zodanig omschreven is, en daarna volgde de grote hoeveelheid Chinees en Japans porselein (pp. 3-30). Helaas zijn de beschrijvingen niet erg precies - zelden worden de decoraties vermeld - zodat slechts een algemene indruk van de verschillende typen en vormen verkregen wordt. Toch is de veilingcatalogus altijd nog een betere bron dan de boedelinventaris, waarin bij de opsommingen vaak niet meer gezegd wordt dan dat het 'porselein' betreft.

Het is opvallend dat een groot deel van het te veilen porselein, wel 30%, beschreven wordt als 'Japansch'. Hoewel de VOC in 1684 was opgehouden met de import van Japans porselein op de Nederlandse markt waren er toch allerlei mogelijkheden om via privé handel de liefhebbers in Batavia en Nederland van al het gewenste te voorzien. In de catalogus worden reeksen borden en schotels Japans genoemd, evenals dekselkommen, thee-, koffie- en chocoladegoed, grote en kleine kaststellen etc., uitgevoerd in onderglazuur blauw of Imari. Wel moet de vraag gesteld worden of dit ook werkelijk allemaal Arita porselein was, of dat de opsteller van de catalogus eveneens Chinees blauw-wit en Chinees Imari onder deze noemer rangschikte, aangezien Japans porselein in Nederland traditioneel een betere prijs opbracht dan Chinees. De 103 'Extra fraaye uitgeschulpte Schaalen Japans, witte grond met Goud en couleuren met de Struisvogel', echter, zouden wel degelijk Japans kunnen zijn, mogelijk zelfs Kakiemon met een versiering van kraanvogels. Ook de twee 'Grote Japansche Kwispeldooren' (nr. 727, fl. 3.5 samen) en de diverse 'Japansche Coffypotten' (nrs. 432-437) kunnen in Arita gemaakt zijn, terwijl de elf Japanse potten 'met Ooren en een Dekzel erop' (nrs. 351-357, opbrengst tussen de fl. 1 en fl. 4) waarschijnlijk een bepaald type pispotten van

grof Japans porselein vertegenwoordigen⁴⁰. En hoewel niet Japans genoemd, zijn de twee 'Witte Trekpotten met Goude Aären' (nr. 623, fl. 2.10) in hun decoratie misschien vergelijkbaar met een theepot uit een servies van goud-Imari in het Groninger Museum⁴¹ (zie ook lot 324, een theeservies, en lot 676, 2 kommen en 2 schalen met dezelfde decoratie).

Het assortiment aan Chinees porselein bestond eveneens vooral uit tafelgoed. De verbijsterde lezer vraagt zich in gemoede af waarom Sichterman tien omvangrijke tafelserviezen nodig had, elk met meer dan honderd onderdelen (lot nrs. 79-88, prijzen variërend tussen de fl. 122 en fl. 265). Nog verbazingwekkender was het bezit van maar liefst 56 complete thee-, koffie- en chocoladeserviezen (nrs. 269-333, prijzen zeer verschillend, tussen de fl. 6 en fl. 66). Helaas zijn er nauwelijks duidelijke omschrijvingen van de decoraties. We mogen al blij zijn met een omschrijving als 'met Haantjes' (nr. 458, 6 paar dubbel koffiegoed, fl. 4.15), waarschijnlijk een voorstelling van twee hanen tussen bloeiende planten in *famille rose* emails. Wel wordt consequent onderscheid gemaakt tussen 'blauw' en 'gecouleurd', en ook 'swart met Goud' (*encre de chine*) wordt onderscheiden. Het is echter onmogelijk om te zeggen of er ook *chine de commande* aanwezig was, een specifiek type Chinees export porselein dat was versierd naar Europese prenten. In enkele gevallen wordt gezegd dat iets 'oud' is, bijvoorbeeld lot 248, 'een fraay oud blauw stel, bestaande uit 5 stukken', kennelijk een Kangxi kaststel van omstreeks 1700. Ook de volgende nummers (lot nrs. 249-268: 'stelletjes', 'Vleschjes', bekens, busjes en 'Tonnetjes') bestonden waarschijnlijk allemaal uit Kangxi blauw-wit. Eerder daterend zijn de 'Oude blauwe Klap-mutsen, extra fraay', duidelijk vroeg-zeventiende-eeuws kraakporselein (nrs. 241-244, opbrengst tussen de fl. 10 en 16). Ook de drie nummers met een 'fraaye oud blauwe Theeflesch' (nrs. 245-247, tussen fl. 3 en 7) waren waarschijnlijk kraak- of overgangporselein. Kennelijk was dit 'antieke' porselein nog verkrijgbaar in Batavia toen Sichterman zijn aankopen deed. Interessant is een 'Stel van 5 stukken... met Opwerk' (nr. 386, fl. 3.5), een 'Trekpotje met 5 Kopjes en Schoteltjes met Opwerk' (nr. 388, fl. 3.5) en twee 'Heel groote Trekpotten...met Opwerk van Vergulde Bloemen' (nr. 590, fl. 5.15 samen), allen van 'rood Oostindische Aarde', een duidelijke indicatie dat deze voorwerpen in de ovens in Yixing vervaardigd waren. In dit ceramiekcentrum in de provincie Jiangsu werd vooral theegoed en siergoed geproduceerd van een sterk ijzerhoudende, rood-bakkeende klei dat niet geglaazuurd werd.⁴² Yixing was populair in Nederland, het bracht hoge prijzen op en werd in het begin van de achttiende eeuw zelfs in Delfts aardewerk geïmiteerd. Deze beschrijvingen documenteren dit type Yixing definitief in de eerste helft van de 18e eeuw.

De 42 porseleinen beeldjes (nrs. 392 - 409) omvatten zowel *blanc de chine* uit de ovens in Dehua⁴³ als polychroom geëmailleerde exemplaren. Nr. 402, '2 Extra fraaye witte sittende Beelden' (fl. 6) en de nrs. 403-407, elk '2 dito Haanen' (fl. 5.15 - 7.15) behoren evident tot de eerste categorie. De overige 'gacouleurde' beelden worden niet verder gespecificeerd (opbrengsten tussen de fl. 3.15 en 14).

Porselein met het wapen

In de veilingcatalogus wordt merkwaardigerwijs nergens melding gemaakt van porselein met het Sichterman-wapen, de gekroonde eekhoorn. Het wordt daarentegen wel veelvuldig genoemd in de boedelinventaris van 3 februari. Daarin wordt per vertrek een opsomming gegeven; de vermeldingen van het wapenporselein volgen hieronder.

'In de eerste kamer aan de regter Zijde, het Comptoir genaamt...1 blauw porcelaine koelvat met 't wapen', waarschijnlijk van dezelfde vorm als het polychrome koelvat in de tentoonstelling (cat. nr. 70).

'In de doorloop Een vaste porcelainkas met diverse porcelain en geameleert koper geconsigneert, daarop 1 Stel van 5 Stuks porcelain met 't wapen...twee dito kommen met wapens 4 do. quispeldoren met wapens...3 dito [potten] kleinder met 't wapen'.

'op 't Secreet 2 grote porceleine potten, 3 dito kleinder met 't wapen' Met 'grote potten' worden waarschijnlijk de Japanse grof-porseleinen po's bedoeld (zie hierboven), terwijl de 3 kleine met het wapen mogelijk Chinees waren, zoals het exemplaar op de tentoonstelling (cat. nr. 71). Dit is het secreet op de benedenverdieping, niet te verwarren met dat op de bovenverdieping waar po's zonder wapen stonden (zie hierboven en noot 40).

'In de kleinste blauwe voorkamer...1 groote porcelaine pot met 't wapen bl: bont...'

'in d' doorloop naast de Slaapkamer...een vaste porcelain kas vol porcelain met wapens geconsigneert 1 groot Stel van vijf Stukken blauw porcelain met het wapen 4 dito quispeldoren 4 dito boterpotjes met deksels 2 dito kommetjes...'

Er stond ook wapenporselein in de personeelsvertrekken: 'Op de doorloop aan de deur [van kamer] No 7 tot No 8...1 dito [grote schotel] met het wapen...'

'in de blauwe Slaapkamer...4 Stikte gebloemt Sitse deekens waarvan 2 met 't wapen...Een groote porcelaine bl: en witte pott met 't wapen...' Deze vermelding is van belang omdat hier gesproken wordt van 2 doorgestikte sitsen dekens versierd met het Sichterman wapen, en hoewel niet doorgestikt is de sitsen spreid op de tentoonstelling direct hieraan gerelateerd (cat. nr. 30).

Aangezien dit wapenporselein niet als zodanig in de veiling-catalogus wordt vermeld hoorde het waarschijnlijk niet bij de te veilen inboedel, temeer daar het in de inventaris diverse malen 'geconsigneert' wordt genoemd, dus al was belast met een specifieke bestemming. Het lijkt er dan ook op dat veel wapenporselein gewoon in de familie gebleven is - want welke buitenstaander zou nu dergelijk serviesgoed willen hebben? - en dat het in de loop der jaren vererfd is. Sichterman-porselein is nog steeds ruim verbreid onder de nazaten, een indicatie dat er ondanks alle latere verdelingen aanvankelijk een grote hoeveelheid aanwezig was. Ook andere persoonlijke voorwerpen - zoals de zilveren troffel (cat. nr. 46) en de vele portretten - zijn aanwijsbaar in de familie gebleven.

Na het porselein vervolgde de veiling met 64 nummers glaswerk (pp. 31-33), inclusief glazen kandelaars, een kristallen kroon, vijf 'Dessert Piramides gegarneert met kristalle Glazen' (fl. 49), een bokaal met deksel gegraveerd met het wapen van de 'Prins van Oranje' (fl. 11.5), vier glazen met de wapens van de stad en provincie Groningen (fl. 3.10 per twee stuks) en vijf vrijmetselaars-glazen (samen fl. 1.2). Dit laatste item doet de vraag rijzen of Sichterman zelf lid was van de toen recent opgerichte vrijmetselarij - hetgeen zeker niet onmogelijk is gezien de populariteit onder hoge VOC personeelsleden van deze liberale stroming van vrijdenkers en het daaraan gekoppelde internationale sociale netwerk.⁴⁴

Op de laatste pagina van de catalogus (p. 34) wordt aangekondigd dat een grote hoeveelheid meubilair verkocht zal worden, zonder daarbij lotnummers te geven, onder andere allerlei kabinetten, 'zommige met gesleepene Spiegelglazen, zeer geschikt om er rariteiten of opgezette vogelen in te plaatszen'. Er waren twee 'zeer konstig gemaakte Medaille-Cabinetten, geheel van binnen met Laaden...', luxeuze ledikanten met sitsen bekleding en spreien, diverse kisten vervaardigd van verschillende soorten Oost-Indisch hout (zie cat. nr. 33), een tafel met drie bladen waarop 'de platte grond van Batavia zeer Accuraat is Afgebeeld' en verder al hetgeen dat 'tot een Compleete Huishoudinge vereyscht word'.

Concluderend kan gesteld worden dat Sichterman's uitgebreide en buitengewoon gevarieerde collecties van kunst en curiosa zijn status duidelijk weerspiegelden en bevestigden. Het is niet moeilijk hem voor de geest te halen in zijn prachtig ingerichte huis aan de Ossenmarkt, terwijl hij mijmerend zijn kunstvoorwerpen aanschouwt en met een glimlach een van zijn veertien wijnbokalen heft, fraai gegraveerd met het zo toepasselijke motto *Fructus Laboris*.⁴⁵

Noten

1. National Archief, Den Haag, VOC Archief 4411, Generaal Rapport van Canton aan Heren XVII, 20 december 1773, fols. 62-63.
2. Voor een vergelijkbare reactie van Dirk van Hogendorp, eveneens in Bengalen, zie F. Lequin, *Het personeel van de Verenigde Oost-Indische Compagnie in Azië in de 18e eeuw, meer in het bijzonder in de vestiging Bengalen*, Alphen aan de Rijn 2005 (2), p. 111; 205-206.
3. Lequin (n. 2), pp. 172-173 geeft een kort overzicht van de positie en financiële situatie van enkele uit Bengalen gerepatrieerde VOC dienaren in de 18e eeuw.
4. J.A. Feith, 'De Bengaalse Sichterman', in *Groningsche Volksalmanak voor het jaar 1914*, Groningen 1913, pp. 14-74.
5. Lequin (n. 2), p. 261 en *passim*.
6. W. Kühne-van Diggelen, *Jan Albert Sichterman. VOC-dienaar en 'koning' van Groningen*, Groningen 1995.
7. C.J.A. Jörg, 'Jan Albert Sichterman. A Groninger Nabob and Art-collector', in G. Winus & R. Ross, eds., *Essays in Honour of Prof. Dr. M.A.P. Meilink-Roelofs on her Eightieth Birthday*, Leiden/Utrecht 1986, pp. 178-195. Dit artikel is voor deze catalogus door mij vertaald, sterk gewijzigd en uitgebreid. Onder een 'nabob' wordt iemand verstaan die in Azië schatrijk is geworden en dat op een wat arrogante manier toont, nijd en ergernis opwekkend bij minder fortuinlijke tijdgenoten.
8. Kühne (n. 6), p. 17.
9. De biografische gegevens van Sichterman en de informatie over zijn loopbaan zijn grotendeels ontleend aan Kühne (n. 6), *passim*.
10. In feite is Hougly de naam van de rivier waaraan de factorij gelegen was. Al in 1656 verhuisde de VOC naar het vlakbij gelegen Chinsura, maar in de archivalia wordt de naam Hougly gehandhaafd, zie Lequin (n. 2), p. 117.
11. Lequin (n. 2), pp. 163, 173, 221. De vijf families waren: Van Dishoeck, Huysman, Pelgrom, Sadelijn en Sichterman.
12. Kühne (n. 6), pp. 44-46.
13. Feith (n. 3), p. 30. Het reisverslag van Beckmann is gepubliceerd door G.W. Kernkamp in *Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap*, deel XXXIII, Amsterdam 1912, pp. 311-473. Zie voor deze specifieke opmerking p. 443.
14. H. Furber, *Rival Empires of Trade in the Orient 1600-1800*, Minneapolis 1981-3, p. 140; zie ook Lequin (n. 2), p. 261 en Kühne (n. 6), p. 47, zich baserend op Parmentier.
15. Kühne (n. 6), p. 47.

16. Lequin (n. 2), p. 266, inventaris van de goederen van de overleden J.F. Velters, 15 mei 1749. In de boedelinventaris van 3 februari (zie n. 21) wordt onder de onroerende goederen als no. 18 een huis in Bengalen genoemd.
17. Lequin (n. 2), p. 261.
18. Lequin (n. 2), pp. 120, 261. De stichtingssteen van de toren bevindt zich in de Nederlandse Ambassade in New Delhi (cat. nr. 28).
19. W.J. Formosa e.a., eds., *Historie van Groningen. Stad en land*, Groningen 1976, pp. 710-712.
20. Groninger Archieven, Groningen, Requestboek 27 april, 1743.
21. Groninger Archieven, Groningen, archief Sichterman en Alberda, 868, inv. nr. 25-289, boedelinventaris J.A. Sichterman, 3 februari 1764.
22. Daarnaast waren de familiebanden natuurlijk een belangrijke aanleiding; mogelijk heeft ook het voorbeeld van Ewout van Dishoeck invloed gehad, een vroegere directeur in Bengalen met wie Sichterman een goede verstandhouding had en die eerder succesvol gerepatrieerd was naar Zeeland; zie Kühne (n. 6), pp. 28, 30, 56, 61.
23. Groninger Archieven, Groningen, Requestboek 16 januari, 1764.
24. *Opregte Groninger Courant* van 17, 21, 24, en 28 februari en van 2, 8, 9 en 13 maart, 1764.
25. *Opregte Groninger Courant* van 23, 27, 30 maart en van 3 en 6 april, 1764. Een aankondiging verscheen ook in de *Amsterdamse Courant* van 5 april.
26. *Opregte Groninger Courant* van 13 april, 1764, voor de veiling op 16 april.
27. Feith (n. 4), p. 52.
28. Feith (n. 4), p. 53. De aankondigingen in de *Opregte Groninger Courant* (een bron die voor Feith nog niet toegankelijk was) lijken zijn opvatting te bevestigen, maar daar staat tegenover dat de boedelinventaris (n. 21) een aantal uitstaande vorderingen opsomt tot een totaal van fl. 16.210.
29. *Opregte Groninger Courant* van 13, 17, 20, 24 en 31 juli, 1764. Op 10 augustus worden vier kijkdagen aangekondigd.
30. *Opregte Groninger Courant* van 7 september, 1764.
31. Verkocht voor fl. 26,850, inclusief het 'kamer-Behangzel, swart met Goud, Buffels Léer, Japans Verfakt, voor een vrij groot Vertrek geschikt' (zoals vermeld op de laatste pagina van de porseleincatalogus) en twee kabinetten van Oost-Indisch hout, zie Feith (n. 4), p. 50.
32. *Opregte Groninger Courant* van 31 juli, 4 en 14 augustus, 1764. Er verschenen ook aankondigingen in o.a. de *Leeuwarder Courant* (1 augustus) en de *Oprechte Haerlemsche Courant* (9 augustus).
33. Feith (n. 4), pp. 38-9, noemt niet twee maar drie veilingcatalogi met handgeschreven prijzen in de marges. In zijn tijd werden deze drie catalogi in het Groninger Museum bewaard; nu bevinden ze zich in de Universiteitsbibliotheek in Groningen. De eerste catalogus hoort bij een boekenveiling op 1 mei 1764 en is door Feith ook aan de boedel van Sichterman toegeschreven, concluderend dat Jan Albert een speciale interesse had in numismatica, erotica, naturalia en instrumenten. Ook Kühne (n. 6, p. 106) meent dat deze catalogus het boekenbezit van Sichterman beschrijft. Dit wordt echter in de catalogus niet vermeld en er bestaat onduidelijkheid over of de veiling al dan niet (delen van) de bibliotheek van Sichterman bevatte. Naast deze set bevindt zich nog een tweede uit de collectie Backer in de UB en een derde in de Groninger Archieven in het archief Sichterman.
34. Philip van Dijk (1683-1753) was portretschilder aan het Hof in Den Haag en had als kunsthandelaar veel invloed op de vorming van de collecties van Fagel, Van Wassenaer, Van Schuylenburg en Van Dishoeck. Mogelijk introduceerde de laatste zijn Bengaalse vriend Sichterman bij Van Dijk. Zie de uitgebreide contemporaine biografie door Johan van Gool, *Nieuw schouburg der Nederlandsche konst schilders en schildersessen*, (etc.), Den Haag, 1750/1, pp. 440-448.
35. Voor dit type Chinese exportkunst, zie o.a. M. Jourdain & R. Soame Jenyns, *Chinese Export Art in the Eighteenth Century*, London/New York 1950, pp. 33-39; C.L. Crossman, *The Decorative Arts of the China Trade. Paintings, furnishings and exotic curiosities*, Woodbridge 1991, pp. 203-219.
36. Zie C. Clunas, ed., *Chinese Export Art and Design*, London 1987, fig. 79, voor een fraai exemplaar in het Victoria & Albert Museum, London.
37. Oliver Impey & Christiaan Jörg, *Japanese Export Lacquer, 1580-1850*, Amsterdam 2005, pp. 191-192, fig. 457.
38. Zie bijvoorbeeld een ongebruikelijk hoge kom met een versiering van een landschap en bloeiende planten in goud op zwart lak, Impey & Jörg (n. 37), fig. 176 en p. 107 (nr. 35 in deze catalogus). Deze kom zou vererd zijn via de Groningse familie Quintus, geparenteerd aan Sichterman, en vervolgens via de lijn Tjarda van Starckenborgh Stachouwer-Quintus. Vriendelijke mededeling van de Heer R.D. Van Haerama Buma.
39. De enige publicatie hierover is de tentoonstellingscatalogus van het Rijksmuseum Amsterdam: M. de Bruijn & J.B. Kist, eds., *Sawasa. Japanese export art in black and gold 1650-1800*, Amsterdam/Zwolle 1998.
40. Deze identificatie wordt ondersteund door het feit dat in de boedelinventaris (n. 21) op het secreet op de bovenverdieping vier (? slecht leesbaar) soortgelijke 'grote porcelaine water potten' worden genoemd waarvan er drie met deksels en twee kleinere met deksels en twee met 'porcelaine haasjes'. Dit is een bekend type dat alleen in Japans porselein voorkomt, zie Christiaan J.A. Jörg, *Fine & Curious. Japanese Export Porcelain in Dutch Collections*, Amsterdam 2003, cat. nrs 188, 190.
41. Jörg (n. 40), cat. 256.
42. Voor een overzicht van Yixing steengoed, zie K.S. Lo, *The Stonewares of Yixing from the Ming Period to the Present Day*, Hong Kong 1988; voor export-typen P. Valfré, *Yixing. Teapots for Europe*, Poligny 2000.
43. Voor een overzicht van de productie van blanc de chine, is P.J. Donnelly, *Blanc de Chine. The Porcelain of Tâhous in Fukien*, London 1969, nog steeds het standaardwerk.
44. In Bengalen bestond al rond 1730 een Engelse vrijmetselaarsloge, waar Sichterman zeker kennis van heeft gehad. In Nederland werd de eerste loge gesticht in 1735, daarop volgde een verbod op de beweging tot c. 1749 maar in 1756 werd de Groot-Loge gereorganiseerd en was de vrijmetselarij gevestigd. Vriendelijke mededeling van Andréa Kroon, Den Haag, die een proefschrift voorbereidt over de vrijmetselarij in de Nederlandse nederzettingen in Azië voor 1850.
45. Veilingcatalogus porselein, onder glaswerk (p. 31), nummers 18-22: 'Veertien groote Pokalen met haar Dekzels met het Devys. Fructus laboris', ('De vrucht van de arbeid', fl. 28.5 samen). Daarnaast worden nog 32 dito glazen van steeds kleiner formaat genoemd (ongeveer fl. 1 per stuk).

1. JAN ALBERT SICHTERMAN

C.L. Haverkamp, 1755

Olie op doek, beide 87 x 70 cm

Herkomst: vererfd via Anthony Ewout Sichterman, naar Mr. Paulus Cornelis Adriaan Sichterman, Zwolle. Aangekocht van zijn kleindochter in 1991

Groninger Museum 1991.0205 en 0206

Jan Albert Sichterman (1692-1764) en zijn vrouw Sybilla Volkera Sadelijn (1699-1781) zijn in 1755 gesigneerd door C.L. Haverkamp. Mevrouw Sichterman is vrij sober, maar in mooie kleding weergegeven. Mogelijk dat het verdriet om haar

vijf jaar eerder gesneuvelde zoon tot deze ingetogen kleding heeft geleid. Hoe het ook zij, Sichterman zelf is eveneens vrij ingetogen weergegeven, alsof het echtpaar de rampspoed voorvoelde, want een jaar later zouden hun oudste zoon en hun oudste dochter sterven. Op het schilderij van mevrouw Sichterman is naast haar een mooie tuinvaas te zien en op de zuil aan haar linkerkant is het familiewapen Sadelijn aangebracht. Haar echtgenoot is afgebeeld in een blauwe jas met een rijkversierd vest. Om zijn hals hangt de gouden admiraalspenning, die hij in zijn functie als admiraal van de retourvloot uit Batavia bij de veilige thuiskomst in Nederland uitgereikt

2. SIBYLLA VOLKERA SADELIJN

kreeg. Zijn hemd wordt gesloten door een sieraad met een kloeke diamant. Net als op het schilderij van zijn echtgenote is links op een pilaar zijn familiewapen Sichterman te zien, terwijl rechts een beeld van Neptunus staat. Een dergelijk beeld stond vermoedelijk ook in de tuin achter het huis aan de Ossenmarkt in Groningen; het beeld bevond zich in ieder geval later in de tuin van zijn schoonzoon aan de turfsingel. De schilder Haverkamp is heden ten dage volkomen onbekend. Behalve de verderop besproken tekening naar Van Dijk, werd van hem in 1981 in Londen een pastel uit 1734 geveld, voorstellende een *man in blue coat and yellow waistcoat, seated,*

holding a telescope, with a globe, a Dutch flag and a statue of Neptune. Het lijkt vermeldelijk om ook in dit laatste werk Sichterman of een gelijkwaardige functionaris te zien.

Literatuur:
 Kühne-Van Diggelen 1995, 18-19.
 Moes 1905, nos. 6725 & 7188.
 Ast-Boiten 1991.
 Neil Jeffares, *Dictionary of pastelists before 1800*,
 online edition, www.pastellist.com

5. PORTRET JAN ALBERT SICHTERMAN EN TWEE ZONEN JAN ALBERT EN GERRIT JAN

Philip van Dijk (Oud Beijerland 1683 - Den Haag 1753)

Olie op doek, 148,5 cm x 117 cm, 1745

Herkomst: aankoop op de veiling Christ's Londen nr 4738, dd 10 april 1992, lot. nr 23 met steun van Commissie van Spijsuitdeling, Stichting J.B. Scholtenfonds alsmede Vereniging Rembrandt, daartoe mede in staat gesteld door het Prins Bernhard Fonds

Earl of Kintore, Keith Hall Schotland, via vererving van de 5th Earl of Kintore die was gehuwd met Christina Elisabeth Sichterman, dochter van de geportretteerde
Groninger Museum 1993.0212

Het familieportret laat de vader zien als een ijverig bestuurder die opkijkt van zijn papieren terwijl zijn jongste zoon Jan Albert (1733-1750) hem een brief aanreikt. Jasje, zoals de jongste zoon als kind liefkozend werd genoemd, koos ook voor een militaire carrière die helaas nog korter duurde als die van zijn vader, want slechts zeventien jaar oud sneuvelde hij in 1750 in Duitsland.

Op de achtergrond wordt uitzicht over zee gesuggereerd. Hier staat de op één na jongste zoon Gerrit Jan (1725-1796). In oudere publicaties werd de donkere figuur op de achtergrond ten onrechte aangezien voor een bediende. Bekend is dat met Sichterman inderdaad een Bengaalse bediende mee gekomen was uit Hougly, maar het lijkt onwaarschijnlijk dat

één van de levende kinderen Sichterman zou ontbreken op de reeks schilderijen. Zoon Gerrit Jan, die voor een militaire carrière had gekozen, was waarschijnlijk niet aanwezig ten tijde van de portretsessies, zodat Van Dijk hem op basis van een andere afbeelding of afgaande op beschrijvingen heeft geschilderd. Dat kan verklaren waarom deze zoon wat in het donker is afgebeeld zodat details niet in het oog springen.

De trouwe hond onderaan op het schilderij draagt een metalen halsband met de naam van zijn baas. Het familieportret is in een zware vergulde lijst gevat. Bij aankoop van het schilderij was het werk omgekeerd ingelijst. Aan de achterkant waren de sporen te zien van een los opzetstuk, dat stellig van het familiewapen onder een kroon was voorzien maar dat kennelijk in de loop van de tijd was verdwenen. Onzeker is of de kroon één wapen bevatte, zoals bij het schilderij van zijn broer (zie cat. nr. 17) of twee zoals bij de kinderen (zie cat. nr. 7-9). De lijst sluit qua uitvoering aan bij de andere portretten van de familie uit dezelfde tijd.

Literatuur:

Ast-Bollen, 1993.

Van Gool 1750-51, II, 440-448.

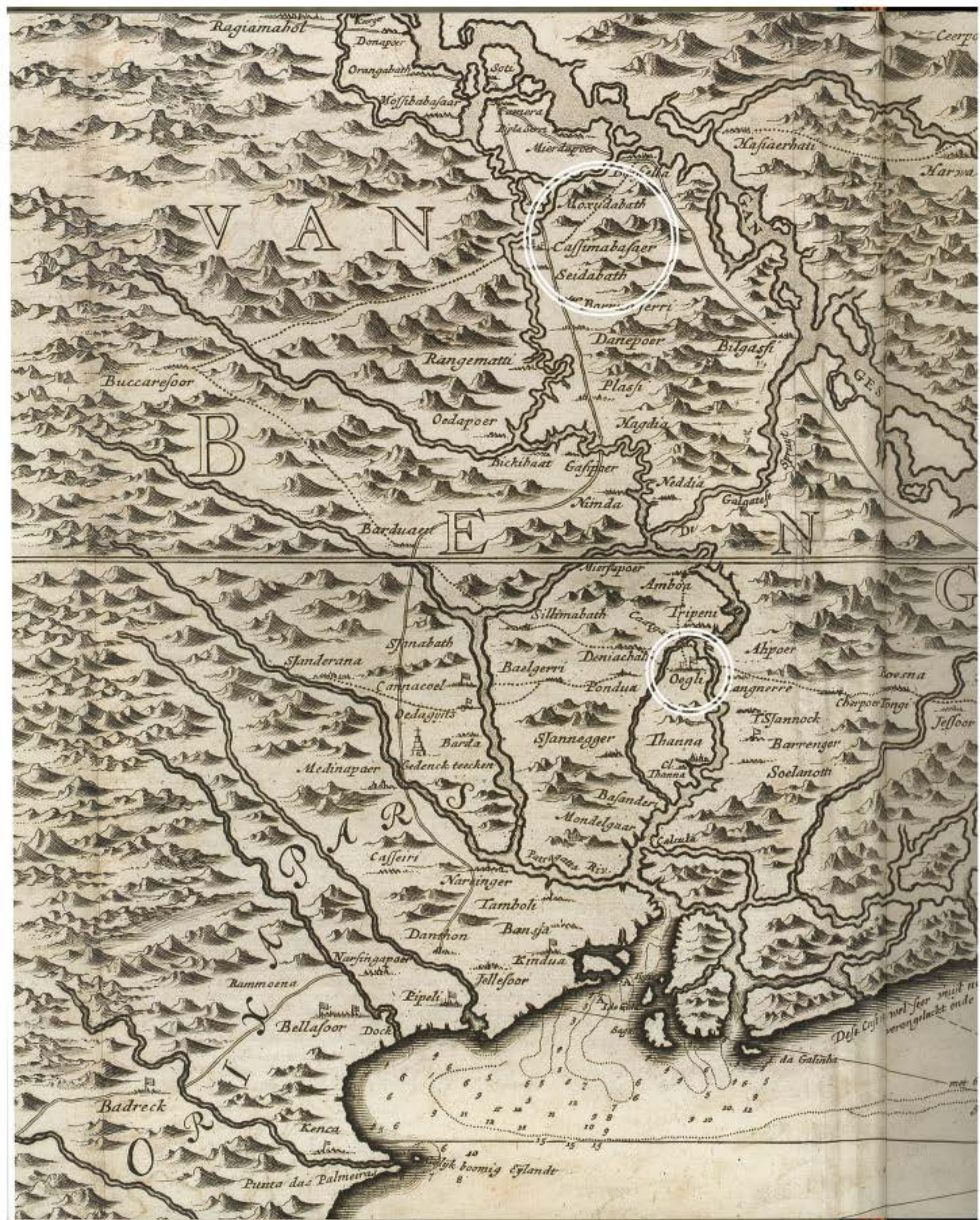
Kühne-Van Diggelen 1995, 68.

Kolsteren z.j.

*Deze Oude is wel seer nut nochtans de gelegenheit van dien bij ons onbekent op de selve is 't Jaght ter Schelling
 onopgheekt ende oock van tijt tot tijt vele inlandse Schepen en is dierhalven geheel Perijcuelous*

*met 60 voem lins
 geen groot*

Detail uit de kaart van het koninkrijk Bengalen met daarop de delta van de Ganges. Sichterman woonde in Hougly en Cossimbazar. Ontleend aan Valentijn, 1726, Oud en Nieuw Oost Indië, deel 5. Universiteitsbibliotheek Groningen.

28. GEVELSTEEN MET INSCRIPTIE

Hardsteen, 47 cm hoog, 48 cm breed en 8 cm dik
Nederlandse ambassade New Delhi

De Nederlandse nederzetting in Chinsura, destijds vooral bekend als Hougly, omvatte niet alleen forten, pakhuizen en woonhuizen, er was ook een begraafplaats. Jan Albert Sichterman liet in de nederzetting in 1742 op eigen kosten een twintig meter hoge kerktoren bouwen. Zijn opvolger bouwde in 1767 de daarbij behorende kerk. Nadat in 1825 Nederland zijn bezittingen in Bengalen had verkocht aan

de Engelse regering veranderde de kerk in een Engelse kerk. In 1864 stortte de toren in als gevolg van een cycloon. Het kerkgebouw zelf werd pas in 1986 afgebroken. De steen die bij de bouw werd geplaatst in 1742, werd overgedragen aan de Nederlandse ambassade in New Delhi. De Nederlandse begraafplaats van 1743 wordt nog altijd keurig onderhouden en vormt een bezienswaardigheid in Chinsura.

Literatuur:
Van der Pol 2011, 48-63.

29. GEZICHTEN OP DE NEDERLANDSE VESTIGING HOUGLY IN CHINSURA 1762-1851

Met de klok mee gravure 1781, Collectie British Library, Londen, Fort Gustavus 1762, Collectie Rijksmuseum Amsterdam en twee ingekleurde foto's 1851, Collectie British Library Londen
Niet in expositie

Uiteraard werd het onder leiding van Jan Albert Sichterman gebouwde fort Gustavus, genoemd naar zijn superieur en vriend, Gustaf Willem Baron van Imhoff, Gouverneur Generaal van Nederlands Indië, op een Nederlandse tekening vastgelegd en wel door Johannes Rach (Kopenhagen 1720 - Batavia 1783). De Nederlanders waren bepaald niet de enigen in Bengalen. Met name de Engelsen, maar ook andere landen hadden er nederzettingen. In 1781 maakte de Engelsman William Hodges verschillende tekeningen langs de oever van de Ganges, die omgezet werden in gravures, zoals *A view of Chinsura, the Dutch settlement in Bengal*.

In 1851 maakte Frederick Fiebig, werkzaam als pianoleraar in Calcutta, veel foto's in de omgeving van zijn woonplaats en ook langs de rivier Hougly. Zijn foto's werden met de hand ingekleurd. De fotografie stond toen nog in de kinderschoenen. Inmiddels was in 1825 de Nederlandse vestiging over gedaan aan de Engelsen. Dus werd in 1851 de kerk gefotografeerd als English Church. In 1864 vernielde een cycloon de kerktoren. De foto's ademen nog de sfeer van de Nederlandse nederzetting. Verschillende Nederlanders bleven er na 1825 wonen en tot op de huidige dag is er een Nederlandse begraafplaats.

Literatuur:
Kühne- van Diggelen 1995, 38-39.
Van der Pol 2011, 48-63.

B E K E N T M A K I N G E N .

Word hier meede aan alle Heeren en Liefhebbers bekendgemaakt, dat alhier in Groningen is aangekomen een Levense REI-
NOSCEROS of NASEHOORN, welke de tweede is, die in Europa is geweest: de eerste is Anno 1515 van de Koning van
Portugal an de Keyzer Maximiliaan tot een present gesonden, de tegenwoordige zoo alhier te zien, is ontfrent 6 jaeren oud, is
6 voets hoog, 14 voeten lang, en zyn Lyf in Ciroumferentia 16 voets dik, is donker bruyn, geen haar als de Oliphanten, dog apert
an de ooren, en de Schagt, na onderten, met dikke hairen bewaflen, voor op de stus, heeft hy een Hoorn dewelke eerst in 't 17de
Jaar vol uytwall, en als dan 1 voets lang wert, waar meede in de Wildernisse als hy quaet is de aarde geheel omme keert, en een
gewortelde boom of wat hy antreft, oyt de aarde na agter zig werpt: zyn kop loopt na vooren 1 pnt toe, de ooren gelyk een Exel,
de oogen zyn na proportie des diers zeer klein, en kan haer meede niet anders als ter zyden uytzien, de huyt welke zeer dik is, is
genoegzaam met Schil en kleyne puiljes of noppies in een gewallen, de voeten zyn groot en over heen als met Schubben bekleedt:
Dit dier is een groote Vyand van een Oliphant, en als hy eenen antreft, zoo loopt hy den zelve tusfchen de beenen, en schurt
hem met den hoorn het Lyf op en doodet hem alzoo. In 't lopen is hy niet teegentstaande zyn groote en zwaarte zoo gau, dat hy
het snelle Paard voorby lopen zou: mit een daerlyks voeder gebruykt hy 60 pondt grof hooy, 20 pondt broot en 14 Emmer water.
Het is grangen doen het 8 daagen oud geweest is, in het gebied van den Grooten Mogol en van Bengalen over Holland alhier ge-
bragt. Zynde een wonder van de Wereld om gezien te worden.

36. OPREGTE NIEUWE GRONINGER COURANT 29 JANUARI 1745, TWEDE BLAD

RHC Groninger Archieven

De heerser van India, de groot Mogol in Delhi, had in Bengalen Nawab Shuja-ud-din-khan tot gouverneur aangesteld. Het was zaak voor de directeur van Hougly en de gouverneur van Bengalen om wederzijds goede betrekkingen te onderhouden en kleine geschenken hoorden daar bij. Zo ontving Sichterman als directeur van Hougly in 1738 als geschenk een één maand oude baby neushoorn. Het dier bood de familie Sichterman en hun gasten veel vermaak en het dier liep vrij rond in huis. Maar baby's worden groot en neushoorns worden erg groot. In 1741 besloot Sichterman het drie jaar oude dier over te doen aan de Nederlandse kapitein Douwe Mout van der Meer. Deze nam het dier mee naar Nederland. Het dier overleefde de tocht wonderwel en Van der Meer begon met het dier rond te reizen. Hij was een kien zakenman en ontdekte dat dit een lucratieve handel kon zijn. De mensen betaalden grif om een blik op het bijzondere dier te werpen. Op allerlei plaatsen in Europa werden pamfletten gedrukt, herinneringsmunten geslagen die door Van der Meer als souvenir werden verkocht en zelfs vorsten kwamen het wonder aanschouwen. Het was erg lang geleden dat een neushoorn in Europa was geweest. Het bleek dat het dier er toch wat anders uitzag als op de overbekende en veel verspreide en nagetekende gravure van Albert Dürer. Kunstenaars en geleerden bestudeerden het dier in de tijd waarin Van der Meer ermee rondtrok. De

reizen gingen naar Hamburg Hannover, Neurenberg, Frankfurt, Berlijn, Bern, Zurich, Wenen, Napels, Rome, Venetië, Parijs, Reims, Kopenhagen, en uiteindelijk in 1758 volgde een bezoek aan Londen. Daar gaf het dier de geest. In Parijs had Clara, zoals het dier sinds het bezoek aan Würzburg in 1748 heette, zelfs de haardracht beïnvloed. Een "coiffure aux rhinoceros" werd populair onder de dames. Kunstenaars en geleerden maakten afbeeldingen van het dier. Uit reisberichten, dagboeken, pamfletten en andere bronnen zijn veel reisdoelen van Clara inmiddels achterhaald. Ook Groningen werd aangedaan en hier kon het dier zelfs twee maal worden bezichtigd. De eerste keer, dat Clara in de stad Groningen verscheen, was in maart 1745; op dat moment was Clara's vroegere vroegere baas, Jan Albert Sichterman nog niet terug in de stad. Tijdens het tweede bezoek van Clara aan de stad Groningen, in februari 1756 bewoonde Jan Albert Sichterman reeds bijna tien jaar het grote huis aan de Ossenmarkt. Hoewel er geen bewijs is dat Sichterman het dier weergezien heeft, is de kans daarop uiteraard wel erg groot.

Literatuur:
Ridley 2004.
Van der Ham 2005, 196.
Verheij 1992, 24.
Doombos 2006.

37. WAARE AFBEELDING VAN EEN LEEVENDIGHE RENOCEROS OF NAASHOOREN DIE INT JAAR 1741 ALS HEL DRIE JAAR OUD IS GEWEEST DOOR DEN CAPTEYN DOUWE MOUT VAN DER MEER UYT BENGALLEN IN HOLLAND IS OVERGEBRAGT EN IS IN ASIA GEVANGEN INT GEBIET VAN DEN GROOTE MOGUL IN LANDSCHAP ASSEM, 1747

Gravure, H. Oster naar tekening van Anton August Beck (Braunschweig 1713 - 1787 Braunschweig)

Gravure, plaat 41,7 x 54,4 cm
Rijksmuseum, Amsterdam, RP-P-1903-A-23739

38. WAHRE ABBILDUNG VON EINEM LEBENDIGEN RHINOCEROS ODER NASHORN

Anonieme gravure naar tekening van Anton August Beck (Braunschweig 1713 - 1787 Braunschweig)

Plaat 19 x 29 cm

Rijksmuseum Amsterdam, inv.nr. RP-P-1910-2144

Op vele gravures uit de 18de eeuw wordt het verhaal van Clara weergegeven. Deze gravures dienden als reclame en als herinnering aan het bezoek aan Clara. De rhinoceros werd beschreven als tam, mogelijk omdat het al heel jong bij mensen was grootgebracht. Maar in de onderschriften van de gravures werd soms ook een realistischer verhaal verteld:

benadrukt werd dat een neushoorn in staat was een olifant te doden door met de hoorn in de onderbuik te prikken. Kortom, een beetje griezelig was Clara wel. Sommigen beweerden dat de maten van Clara door Van der Meer wat overdreven waren. Clara zal op deze gravure wel waarheidsgetrouw zijn weergegeven, maar de eveneens op de gravure weergegeven krijger met pijl en boog heeft in het geheel geen overeenkomst met een inwoner van Bengalen.

Literatuur:

Van der Ham 2005, 197.

39. DE LEIDSE RHINOCEROS

Johann Dietrich Findorff
(Lauenburg an der Elbe 1722 - 1772 Ludwigslust)
Olie op doek, 112 x 140 cm
Herkomst: Hertogelijk bezit vermoedelijk sinds 1752.
Sinds 1918 staatsbezit.
Staatliches Museum Schwerin / Ludwigslust / Güstrow

In 1749 legde de Franse schilder Jean-Baptiste Oudry (1686-1755) de rondreizende neushoorn Clara tijdens haar bezoek aan Parijs vast op een kolossaal doek van 3,10 bij 4,56 meter (zie afbeelding vorige bladzijden). In 1750 wist de hertog Christian Ludwig, hertog van Mecklenburg uit Schwerin dit werk te verwerven. Hij liet er spoedig een kopie van maken door de Mecklenburgse hofschilder Findorff, zodat hij op

twee van zijn verblijfplaatsen kon genieten van de neushoorn. Het schilderij, gemaakt door Findorff was een stuk kleiner dan dat van Oudry maar was toch altijd nog van een stevig formaat. Hoewel het dier door Oudry en Findorff tegen een vrije achtergrond geschilderd werd, wordt toch de indruk verkregen dat het dier wat mistroostig de wereld inkijkt.

Literatuur:
Baudis & Hegner 2005, 51-52.
Bremer David 2000.
Von Bierswordt - Wallrabe 2000, 162.
Von Bierswordt - Wallrabe 2008, 142-143.
Droguet e.a. 2003, 141.

40. PENNING MET AFBEELDING VAN DE RHINOCEROS CLARA MET HIERONDER HET JAAR 1748

Opschrift keerzijde: *Dieser renoceros ist 1741 durch den Capitein Davit Mout von der Meer aus Bengalen in Eyropa gebracht und ist im Jahr 1747 als es 8 1/2 Jahr alt war 12 schu lang-gewest und 12 schu dick und 5 schu 7 zol hoch-gewest. Es frist taglich 80 Pfund Heu, 20 Pfund Broi und sauft 14 Eimer Wasser*

1748
Zilver, Emmerig 1978, type V1a, diameter 40 mm
Nationale Numismatische Collectie, De Nederlandsche Bank,
Amsterdam

41. PENNING, VERVAARDIGD TER GELEGENHEID VAN HET BEZOEK VAN DE RHINOCEROS CLARA AAN NEURENBERG

Opschrift keerzijde: *Ce rhinoceros a été amené d'asie en europe par le capitaine David Mout van der Meer l'an 1741. Il fut pesé a Stutgard dans le Wirtemberg le 6 may 1748. Il pesoit pour lons cinq mille livres. Il mange par jour soixante livres de foin, vingt livres de pain et boit quatorze sceaux d'eau.*

Peter Paul Werner, Neurenberg, 1748

Tin, Emmerig 1978 type II3b, diameter 39 mm

Nationale Numismatische Collectie, De Nederlandsche Bank, Amsterdam

In Duitsland liet kapitein Van der Meer, die de rhinoceros van Sichterman had overgenomen, meermalen penningen slaan die als herinnering konden worden verkocht. Deze penningen bestaan met Duitse, Franse en Italiaanse tekst, een teken

dat Van der Meer op bezoekers van diverse nationaliteit was voorbereid. Deze penningen zijn gemaakt van zilver, maar ook uitgevoerd in een tinlegering. Op zo'n penning stonden de maten van het dier vermeld en werd vooral de eetlust van het dier uitvoerig beschreven. Zestig pond hooi, twintig pond brood en veertien emmers water verorberde het dier per dag. Ook is bekend dat Clara graag bier dronk.

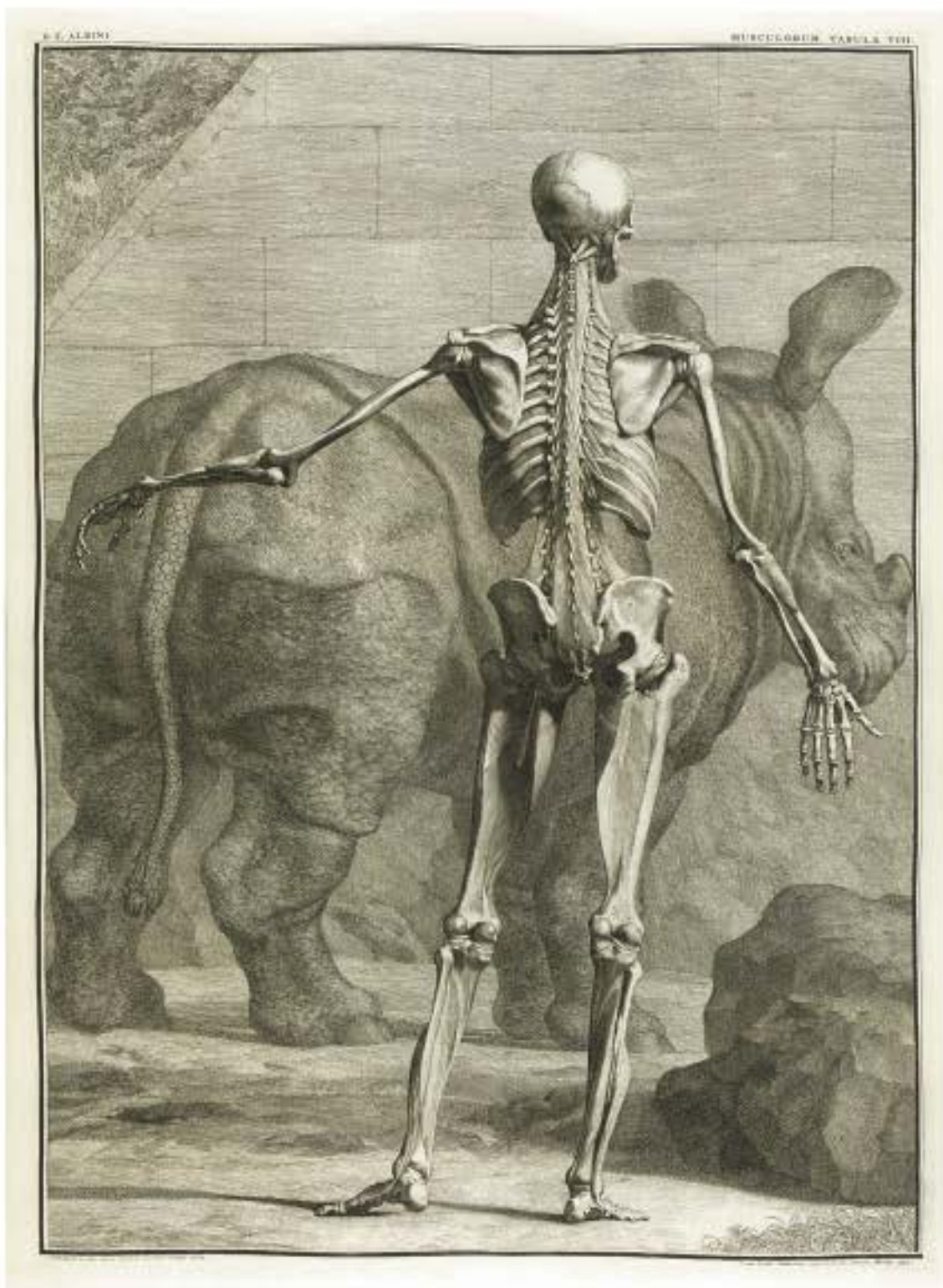
Afbeeldingen van Clara verschenen eveneens in porselein en in brons, een afbeelding van Clara werd zelfs als bekroning van een klok gebruikt. Kortom, Clara was midden 18de eeuw een grote bezienswaardigheid in heel Europa.

Literatuur:

Emmerig 1978.

Verheij 1992, 25-29.

42. SKELET MET SPIEREN BIJ NEUSHOORN

Jan Wandelaar (Amsterdam 1692-1759 Leiden)

Gravure, bladen, 72 x 50 cm, 1742

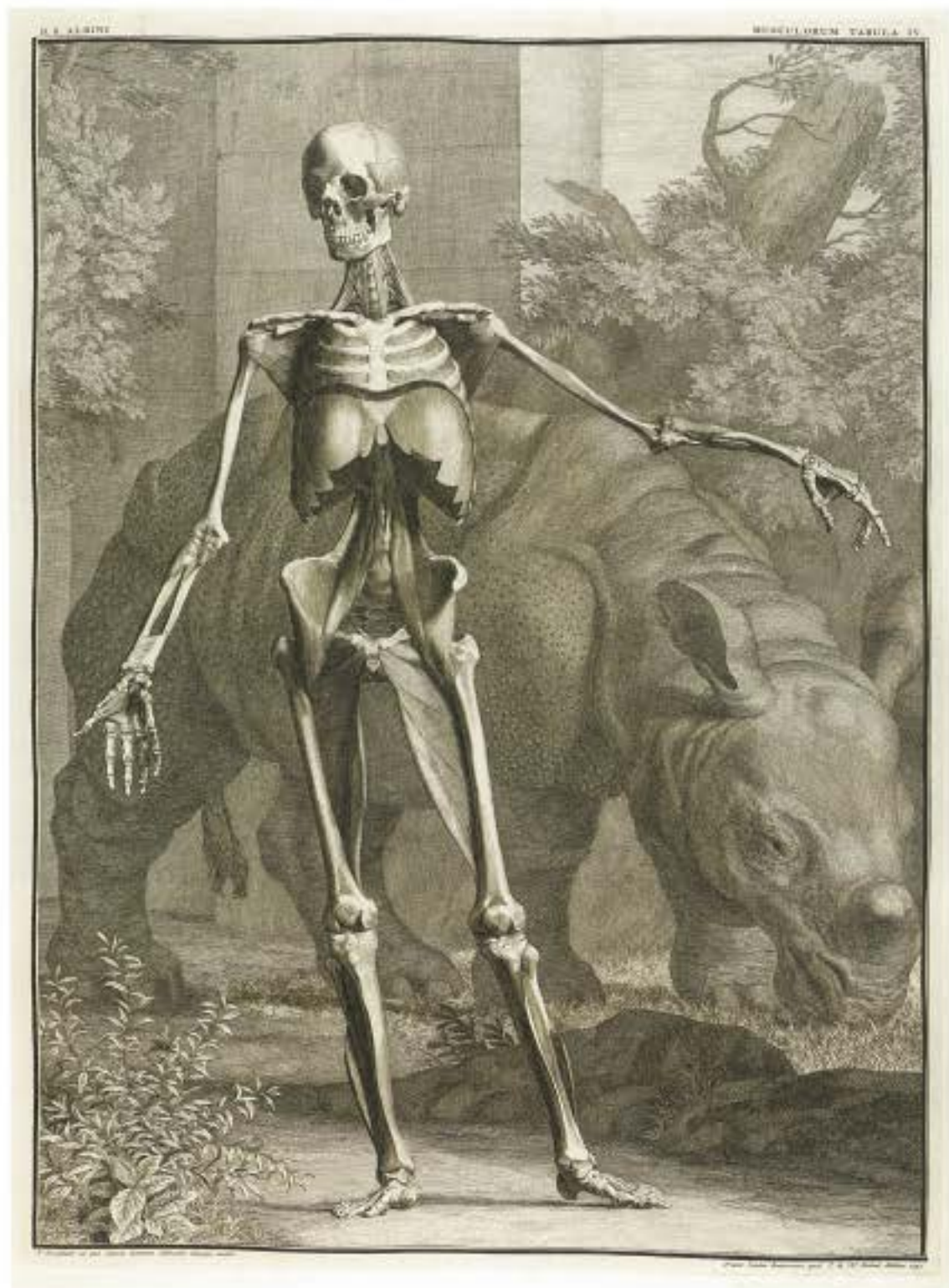
Bernhard Siegfried Albinus Tabulae Scelete et Musculorum
Corporis Humani, Leiden 1747

Plaat IV en VIII Een menselijk skelet met spieren met op de
achtergrond een neushoorn

Universiteitsbibliotheek Groningen

Op enkele gravures in een groot en geleerd boek uit de 18de eeuw over de spieren en beenderen van de mens zien we zelfs afbeeldingen van Clara. Voor dit boek, geschreven door een van de bekendste anatomen van zijn tijd, de Leidse medicus en anatoom professor Bernhard Siegfried Albinus heeft de Amsterdamse kunstenaar en graveur Jan Wandelaar zeer zorgvuldig de anatomische tekeningen gemaakt. Indertijd

was er wel enig kritiek op de aanwezigheid van neushoorns en andere dieren in een serieuze publicatie met als onderwerp de mens en de aanhechting van zijn spieren op het skelet. Albinus verdedigde de door Wandelaar ter informatie toegevoegde grote getekende dieren in een wetenschappelijke publicatie echter met verve. De boeiende afbeeldingen maken het boek na twee en halve eeuw nog steeds interessant.

Literatuur:
Fidley 2004, afb. 3-4,
Verheij 1992, 16.

43. DE RHINOCEROS

Petrus Camper (Leiden 1722 - 1789 Den Haag)

Plastiek in halfrelief op basis van tekeningen

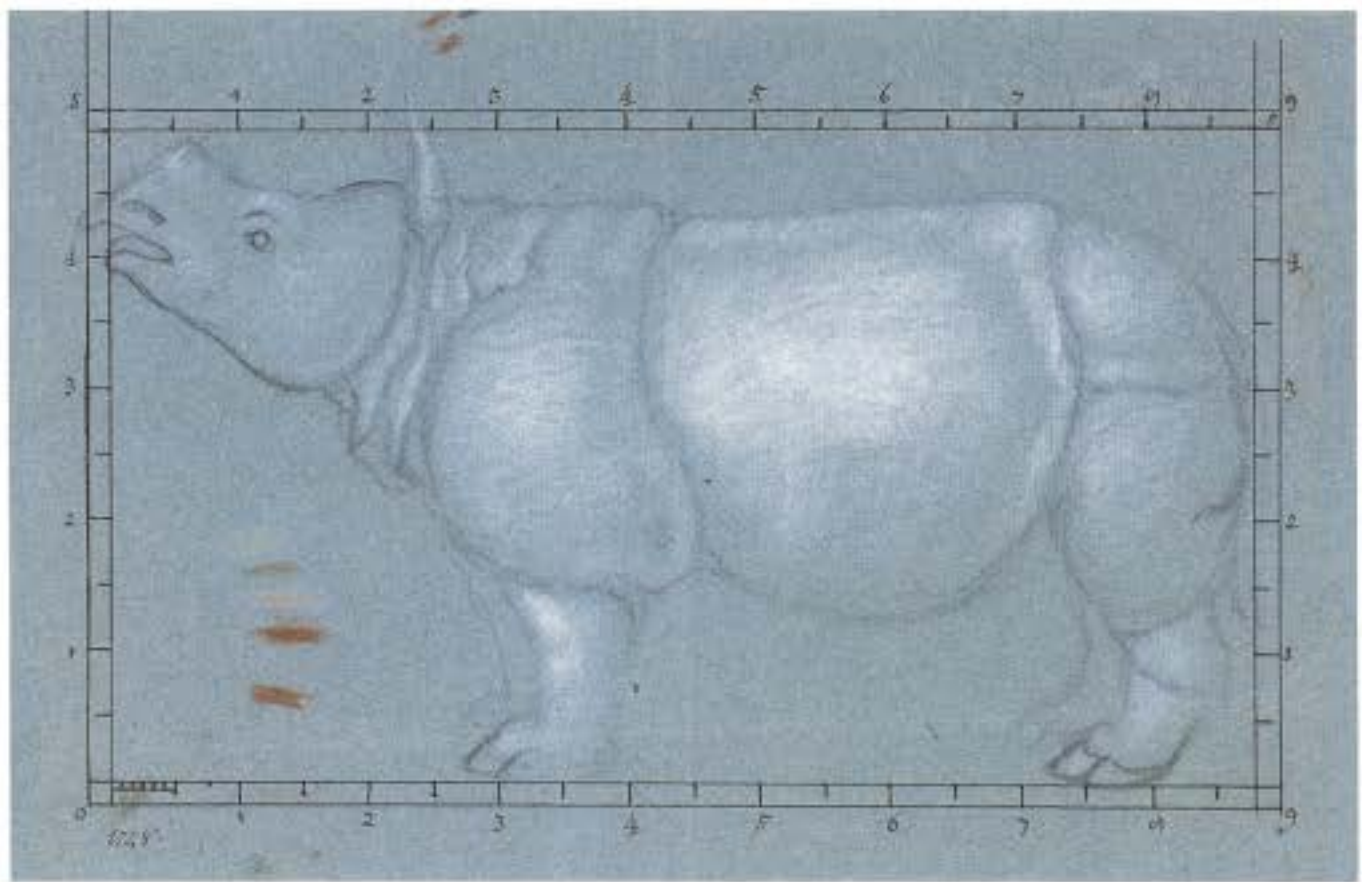
Herkomst: een geschenk uit 1822 van A.G. Camper, zoon van Petrus Camper, aan de Rijksuniversiteit Leiden
Naturalis Biodiversity Center, Leiden

De bekende medicus en latere professor in Franeker, Amsterdam en Groningen, Petrus Camper heeft vóór zijn benoeming tot hoogleraar in Franeker tekeningen gemaakt van Clara. Hij dateert zijn tekeningen in 1748 maar het is onzeker of Clara toen in Nederland was. Camper kan zich natuurlijk ook in het jaar hebben vergist. In 1748

bezocht Clara in elk geval meerdere steden in Duitsland en Zwitserland. Camper reisde zelf in deze tijd ook door Europa en dus bestaat de mogelijkheid dat hij het dier elders gezien en getekend heeft. De natuurwetenschapper Camper was zeer geïnteresseerd in vergelijkende anatomie en zal zeker met grote interesse het grote dier hebben bestudeerd. Hij was niet alleen een geleerde maar ook een bekwaam tekenaar.

Literatuur:
Verheij 1992, 31-34.

44. VOORSTUDIE VAN DE RHINOCEROS

Petrus Camper (Leiden 1722 - 1789 Den Haag)

Tekening, 19,7 x 28 cm, 1748

Koninklijke Maatschappij ter bevordering van de
Geneeskunde,

Bijzondere Collecties van de Universiteit van Amsterdam.

45. RHINOCEROS CLARA, 1748

Petrus Camper (Leiden 1722 - 1789 Den Haag)

Tekening, 16,7 x 22 cm, 1748

Koninklijke Maatschappij ter bevordering van de
Geneeskunde, Bijzondere Collecties van de Universiteit
van Amsterdam

Pietro Longhi (1700/2 - 1785), De tentoongestelde minoceros in Venetië, ca 1751, National Gallery Londen (niet op de expositie).

LITERATUUR

- Ast-Boiten, L., 1991: Teruggekeerd in Groningen: Jan Albert Sichterman en zijn vrouw Sibilla Volckera Sadeliĳn. *Bulletin Vereniging van Vrienden van het Groninger Museum* 37, 3-5.
- Ast-Boiten, E.A.J., 1993: Jan Albert Sichterman met zoon en bediende / Sybilla Volckera Sadeliĳn met haar dochters. *Kunstschrift* 36(6), 19-21.
- Ast-Boiten, E.A.J., 1993: Jan Albert Sichterman met zoon en bediende / Sybilla Volckera Sadeliĳn met haar dochters Sybilla en Christina. *Bulletin Vereniging Rembrandt* 3(1), 19-21.
- Baija, H., 2001: Zoals de ouden blonken, zo restaureren de jongen. Rococo vergulding: herkenning, verkenning en restauratie. In P. van Duinen (red.) *Een Krul meer of minder. Handelingen vijfde Nederlandse symposium hout- en meubelrestauratie*, 5-8.
- Baudis, H., & K. Hegner, 2005: *Johann Dietrich Findorff 1722-1772. Ein mecklenburgischer Hofmaier*. Schwerin.
- Beek, M.L.F. van der & P.A.M. Bellĳn, 2009: *Een gouden greep. 50 topstukken uit het Geldmuseum*. Utrecht
- Berg, E. van den, S. Bosmans, J. van Campen & T. M. Eliĳns, 2008: Hoogtepunten van Nederlands wapenporselein. *Vormen uit vuur. Mededelingenblad van de Vereniging van vrienden van ceramiek en glas*. Nr. 202, 29-53.
- Budel, Henk, 2007: Mello Backer (1807-1883) en zijn reputatie als verzamelaar van Oosters porselein. *Historisch Jaarboek Groningen 2007*, 51-66.
- Doornbos, W.G., 2006: Clara de Rinoceros. *Stad & Lande* 15(4), 32-35.
- Baudis, H. & K. Hegner, 2005: *Johann Dietrich Findorff 1722-1772. Ein mecklenburgische Hofmaier: Werkverzeichnis der Gemälde, Zeichnungen und Radierungen*. Schwerin.
- Berswordt-Wallrabe, K. von (red.), 2000: *Jean-Baptiste Oudry Jean Antoine Houdon. Vermächtnis der Aufklärung. Sammlung Staatliches Museum Schwerin*. Schwerin.
- Berswordt-Wallrabe, K. von (red.), 2008: *Oudrys gemalte Menagerie. Porträts von exotischen Tieren im Europa des 18. Jahrhunderts*. Schwerin.
- Bremer-David, C., 2008: "Es wird allen Thierliebhabern Kund gethan". In Von Berswordt-Wallrabe (red.) *Oudrys gemalte Menagerie. Porträts von exotischen Tieren im Europa des 18. Jahrhunderts*. Schwerin, 91-103.
- Blemond, D.J., 1999: Bibliografieën. In J.R. de Lorm *Amsterdams goud en zilver*. Zwolle-Amsterdam, 484-542.
- Bos, J. e.a. red., 1989: *Huizen van stand. Geschiedenis van de Drentse havezaten en andere herenhuizen en hun bewoners*. Meppel-Amsterdam.
- Bruyn Kops, C.J. de, 1974: Aanwinsten in de gedeeltelijk gereorganiseerde afdeling 18de en 19de eeuwse schilderkunst. *Bulletin van het Rijksmuseum* 22 (1), 17-38.
- Campen, J. van 2012: Acquisitions Asian Export Art. *The Rijksmuseum Bulletin* 60 (3), 268-279.
- *Catalogus 1764a: Catalogus van een fraay cabinet konstige en playsante schilderijen van de voornaamste en beroemste meesters... bijeenverzamelt en nagelaten door wijlen de hoog edele heer J.A. Sichterman in leven oudt ordinaris Raad van Nederlands Indien, en directeur van Bengalen....* Groningen.
- *Catalogus 1764b: Catalogus van een considerabele party zoo Saxisch, Japansch als ander fyn Oostindisch porcelein..... nagelaten door wijlen den hoogedelen heer J.A. Sichterman in leven directeur van Bengalen en ordinaris Raad van Nederlands Indien..* Groningen.
- Droguet, V., X. Salmon & D. Véron-Denise, 2003: *Animaux d'Oudry. Collection des ducs de Mecklenbourg-Schwerin*. Paris.
- Emmerig, H., 1978: Das Rhinoceros in Europa 1741-1758 und seine Medaillen. *Money trend* 10(5), 20-25, 50 & 52.
- Eijnden, R. van & A. van Willigen, 1816-1840: *Geschiedenis der vaderlandsche schilderkunst*. Haarlem.
- Feith, J.A., 1914: De Bengaalsche Sichterman. *Groningsche Volksalmanak 1914*, 14-74.
- Gerlagh, B., 1997: Het leven van Cornelis Pronk. In L. Kooijmans e.a. (red.) *Pronk met pen en penseel. Cornelis Pronk (1691-1759) tekent Noord-Holland*. Amsterdam, 35-66.
- Gool, J. van, 1750-1751: *De nieuwe schouburg der Nederlantsche kunstschilders en schilderessen*. Twee delen. 's Gravenhage.
- Haan, J.B.H. 2005: *Hier ziet men uit paleizen 'Het Groninger interieur in de zeventiende en achttiende eeuw*. Assen.
- Ham, G. van 2005: Clara in beeld. *Bulletin van het Rijksmuseum* 53 (2), 193-203.
- Hartkamp-Jonxis, E., 1980: Voor-Indische sĳten voor Groninger families. *Bulletin Vereniging van Vrienden van het Groninger Museum* nr. 6, 4-8.
- Harten-Boers, H. van, 2009: *Jan Merize van Diepen Stichting. Selectie uit de collectie topografische kaarten en prenten*. Slochteren.
- Hartkamp-Jonxis, E., (red.), 1987: *Sĳten. Oost-west relaties in textiel*. Zwolle.
- Impey, O. & C.J.A. Jörg, 2005, *Japanese Export Lacquer 1580-1850*. Amsterdam.
- Jörg, C.J.A., 1982: *Porcelain and the Dutch China Trade*. Den Haag.
- Jörg, C.J.A., 1986: Jan Albert Sichterman, a Groninger Nabob and art collector. In *All of one Company, Essays in honour of Prof. M.A.P. Meilink Roelofs*. [= Itinerario 9], 178-198.
- Jörg, C.J.A. & J. van Campen, 1997: *Chinese ceramics in the collection of the Rijksmuseum*. Amsterdam.

- Jörg, C.J.A., 2008: Het wapenporselein van Jan Albert Sichterman, *Vormen uit vuur. Mededelingenblad van de Vereniging van vrienden van ceramiek en glas*. Nr. 202, 20-28
- Jörg, C.J.A., A.V. Borstlap, J. van Campen & T.M. Eliëns, 2003: *Oosters porselein in Nederland. Vier Museumcollecties*. Groningen
- Knol, E., 2010a: Sichtermans troffel uit 1743. *Groninger Museum Magazine* 23(1), 56-57.
- Knol, E., 2010b: Papierkunst voor Sichterman. *Museumvisie* 34 (2), 15.
- Knol, E., 2010c: Papierkunst voor de Bengaalse Sichterman (1746), *Historisch Jaarboek Groningen 2010*, 66-71.
- Knol, E., 2011: *Zilver in Groningen*. Groningen.
- Kolsteren, S., z.j.: *Portretten van de familie Sichterman*. Zaalblad Groninger Museum. Groningen.
- Korthals Altes, E., 2003: Philip van Dijk: een achttiende-eeuwse Haagse schilderkunsthandaar met een lokale en internationale clientèle *Oud Holland* 116, 34-56.
- Krahl, R., & J. Harrison-Hall 1994: *Ancient Chinese trade ceramics from the British Museum, Londen*. Taipei.
- Kroes, J., 2007: *Armonial porcelain for the Dutch Market. Chinese porcelain with coat of arms of Dutch families*. Den Haag.
- Kühne-van Diggelen, W., 1995: *Jan Albert Sichterman VOC-dienaar en 'koning' van Groningen*. Groningen.
- Kühne-van Diggelen, W., 2001: De wapenserviezen van Jan Albert Sichterman, *Vormen uit vuur. Mededelingenblad van de Vereniging van vrienden van ceramiek en glas*. Nr. 176, 2-11.
- Loos, W., G. Jansen & W. Kloek, 1995: *Het galante tijdperk. Schilderijen uit de collectie van het Rijksmuseum, 1700-1800*. Amsterdam-Zwolle.
- Lunsingh Scheurleer, D.F., 1966: *Chine de commande*. Hilversum.
- Moes, E.W., 1897-1905: *Iconographia Batavia*, Amsterdam
- Molema, J., 1988: De Beckeringh-kaart (1781). *Groningse volksalmanak. Historisch jaarboek voor Groningen 1988*, 39-59.
- Niemeijer, J.W., 1973: *Cornelis Troost 1696 -1750*. Assen.
- Peters, C.H. 1921: *Oud Groningen. Stad & Lande*. Groningen-'s Gravenhage
- Pol, B. van der 2011: *De VOC in India. Een reis langs Nederlands erfgoed in Gujarat, Malabar, Coromandel en Bengalen*. Zutphen.
- Ridley, G. 2004: *Clara's grand tour. Travels with a Rhinoceros in Eighteenth Century Europe*. Londen.
- Rijdt, R.J.A. te, 1989: *Figuurstudies door Hendrik Pothoven, Leids Kunsthistorisch Jaarboek* 8, 345-358.
- Roekel, J. van, 1998: Wibrand Veltman, een Groninger portretminiaturist. *Stad & Lande* 8 (2), 20-24.
- Roekel, J. van, 2007: *De schildersfamilie Wassenbergh en een palet van tijdgenoten*. Bedum.
- Sanders, G., 2012: Penningen ter beloning. In J. Peisdonk & M. Plomp (red.) *Hulde! Penningkunst in de Gouden Eeuw*. Haarlem/Zwolle, 78-95.
- Sanders, G., 2013: *Het present van staaf. De gouden ketens, kettingen en medailles verleend door de Staten-Generaal, 1588-1795*. Hilversum.
- Sargent, William R., 2012: *Treasures of Chinese Export Ceramics from the Teabody Essex Museum*. New Heaven and Londen
- Schuitema Meijer, A.T., 1976a: *Bouwstoffen voor de profane bouwkunst in de stad Groningen tot het begin der 19^e eeuw*. In W.J. Formsma e.a. (red.) *Historie van Groningen. Stad en land*. Groningen, 687-720.
- Schuitema Meijer, A.T., 1976b: *Album van Oud-Groningen*. Groningen.
- Spek, J. van der & T. Tepper, 2005: *Beeld van Veendam-Wildervank in de zeventiende en achttiende eeuw*. In P. Brood e.a. (red.) *350 jaar Veendam en Wildervank*. Bedum, 63-67.
- Stamhuis, I., 2007: Pallas Athene: een bijzonder beeld voor de Menkemaborg. *Stad & Lande* 16 (3), 29-32.
- Thiel, P.J.J. van, e.a., 1976: *Alle schilderijen van het Rijksmuseum te Amsterdam*. Amsterdam-Haarlem.
- Veen, H. van der 2004: Een minnaar der muzen uit Kleinemeer. De wereldburger Gerard Nicolaas Heerkens (1726-1801). *Veenkoloniale Volksalmanak* 16, 16-32.
- Veenendaal, J., 1985: *Furniture from Indonesia, Sri Lanka and India during the Dutch period*. Delft.
- Veldman, F.J., 1995: *Hermannus Collenius 1650 - 1723*. Groningen.
- Verhave, J. & J.P. Verhave, *Geknipt voor de koning van Groningen!*, *Knip-pers. Kwartaalblad voor de papierknipkunst* 27 (3), 6-8.
- Verheij, I., 1992: *Op reis met Clara. De geschiedenis van een bezienswaardige neushoorn*. Rotterdam.
- VOC-penning 1961: *VOC-penning*, in *De Geuzenpenning, munt- en penningkundig nieuws* 11, 6-7.
- Zelm van Eldik, J.A. van 1979: Een exemplaar van de gouden beloningspenning vna de Verenigde Oost-Indische Compagnie voor haar vlootvoogden. *Verlag over de jaren 1975-1978 Koninklijke Vereniging van leden der Nederlandse Ridderorden*, 14-18.

De beide beelden van het Sijtermanhuis op de binnenplaats van het Groninger Museum aan de Praedriussingel in gebruik bij de amuueusis (5). Foto Piet Boonstra ca. 1957

COLOFON

Deze publicatie verschijnt ter gelegenheid van de expositie *De Koning van Groningen Jan Albert Sijterman 1692-1763* Groninger Museum 19 september 2014 - 1 maart 2015

Adviseur expositie: Prof.dr. Christiaan J.A. Jörg
Projectleider tentoonstelling: Dr Egge Knol
Assistent tentoonstelling: Denise A. Campbell MA
Grafische vormgeving: Rudo Menge

Bruikleengevers:
Bijzondere Collecties van de Universiteit van Amsterdam
Groninger Archieven
Jan Menze van Diepenstichting, Slochteren
Nationale Numismatische Collecties De Nederlandsche Bank
Naturalis Biodiversity Center Leiden
Nederlandse ambassade in New Delhi, India
Particulieren
Rijksmuseum, Amsterdam
Staatliches Museum Schwerin
Treasoor, Leeuwarden
Universiteitsbibliotheek Groningen

Teksten: Christiaan J.A. Jörg, Egge Knol en Denise A. Campbell
Vormgeving: Rudo Menge
Drukker: Tienkamp, Groningen

Fotografie: Marten de Leeuw, Groninger Museum behalve die op onderstaande bladzijden.
Bijzondere Collecties van de Universiteit van Amsterdam 95,96.
Bijzondere Collecties Universiteitsbibliotheek Leiden 32.
Bildagentur für Kunst, Kultur und Geschichte, Berlin / Staatliches Museum Schwerin/Ludwiglust/Güstrow 86-87, 89.
British Library, London 711b, 711a, 711c.
National Gallery Picture Library, Londen 97.
Nationale Numismatische Collecties De Nederlandsche Bank 14, 30, 31, 90, 91.
Nederlandse ambassade in New Delhi, India, 70.
Rijksmuseum, Amsterdam 43, 60, 61, 711b, 85, 88.
Ida Stamhuis, Menkemaborg 77, 106.
John Stoel, Haren 2, 26, 35, 37, 39, 41, 44, 46-47, 48, 49, 54, 55, 65, 66, 82.
Groninger Archieven 4, 7, 9, 84, 100, 103, 104, 105 (foto Joël de Lange), 107 (foto Joël de Lange), 112, 113, 180-181, 184 (foto Piet Boonstra).
Universiteitsbibliotheek Groningen / Dirk Fennema 12-13, 68-69, 83, 92, 93.

Groningen 2014

© 2014 DE AUTEURS EN GRONINGER MUSEUM, GRONINGEN.
BEHOUDENS DE IN OF KWADTENS DE AUTEURSWET VAN 1912 GESTELDE UITZONDERINGEN
MAG NIETS UIT DEZE UITGAVE WORDEN VERVEELVULDIGD, OPGESLAGEN IN EEN GEAUTOMA-
TISEERD GEGEVENSBESTAND, OF OPENBAAR GEMAAKT IN ENIGE FORM OF OP ENIGE WIJZE,
HETZIJ ELEKTRONISCH, MECHANISCH, DOOR FOTOKOPIEËN, OPNAMEN OF ENIGE ANDERE
MANIER, ZONDER VOORAFGAANDE SCHRIFTELIJKE TOESTEMMING VAN DE UITGEVER.

*Stichting Woudsend
Anno 1816*